

درس یکم: ذخیره دانشی

سوالات متن-تحلیل تصاویر-پاسخ فعالیت ها

نگارش: دکتر مرزده قربانعلی زاده

سرگروه علوم اجتماعی استان گیلان

مقدمه

صفحه ۲

۱- انسان با چه شیوه هایی قادر به شناخت جهان است؟

الف) از راه حس: آدمی از همان ابتدای تولد صداها را می شنود. کم کم چشم باز می کند، اطراف خود را می بیند و به مرور اشیا و افراد را از هم تشخیص می دهد.

ب) از راه زبان (پرسش و پاسخ از دیگران): بعد از مدتی با کلمات آشنا می شود، سخن می گوید و با سخن گفتن، روند آگاه شدن او از جهان اطرافش سرعتی شگرف می یابد. تا قبل از اینکه بتواند سخن بگوید، از راه حس (شنیدن، دیدن و...) می فهمید؛ اما وقتی زبان می گشاید، راه جدیدی برای ارتباط با جهان و فهم آن، پیش رویش باز می شود. از آن پس به دریافت های حسی خویش بسنده نمی کند و برای شناخت جهان اطراف خود، از دانسته های دیگران نیز بهره می برد.

پ) از راه تفکر و تعقل: پرسش و پاسخ از دیگران، باز هم راه دیگری برای فهم جهان هستی به روی او می گشاید. راهی که در میان موجودات دنیا، تنها برای آدمی گشوده شده است. انسان با تفکر و تعقل، از دیده ها، شنیده ها و خوانده هایش فراتر می رود، معنای پدیده های اطراف خود را درک می کند و به آگاهی گسترده تر و عمیق تری از عالم و آدم می رسد.

۲- کدام شیوه شناخت است که در میان موجودات دنیا، تنها برای آدمی ممکن شده است؟ تفکر و تعقل

۳- کدام توانایی راه تفکر و تعقل را برای فهم جهان هستی به روی انسان می گشاید؟ پرسش و پاسخ از دیگران

صفحه ۳

۴- منظور از ذخیره آگاهی یا ذخیره دانشی چیست؟

هرآنچه افراد از تجربه های فردی و اجتماعی خود، مطالعات مدرسه ای، دانشگاهی و... می آموزند، ذخیره آگاهی یا ذخیره دانشی آنها را شکل می دهد. هر فرد، گروه، قوم، جامعه و امتی یک ذخیره دانشی دارد. این ذخیره دانشی، راهنمای زندگی آنهاست.

دانش عمومی

۵- چه ارتباطی بین مفاهیم کنش و آگاهی وجود دارد؟

کنش آدمی وابسته به آگاهی است و بدون آگاهی انجام نمی شود، ولی ما اغلب از آگاهی و دانشی که درباره کنش های خود داریم و اهمیت و نقشی که این آگاهی در زندگی ما دارد، غافلیم.

۶- یک مثال ذکر کنید که نشان دهد افراد چگونه به آگاهی خود نسبت به کنش هایشان پی می برند؟

فرض کنید به پیشنهاد دوستی به یک میهمانی دعوت شده اید که در آن کسی را نمی شناسید. در چنین موقعیتی، دقت و احتیاط شما بیشتر می شود. پیش از انجام دادن هر کاری فکر می کنید. حتی به اینکه چگونه راه بروید، چه وقت و چگونه حرف بزنید و چه بگویید یا چگونه غذا بخورید، می اندیشید. در این موقعیت متوجه می شوید که در راه رفتن، غذا خوردن و حرف زدن آگاهی ها و دانش هایی وجود دارد که به سبب عادت، از نظر شما پنهان بوده است.

- ۷- کدام عامل باعث می شود آگاهی موجود در کنش هایی نظیر راه رفتن، غذا خوردن و... از نظر ما پنهان شود؟
عامل عادت کردن (تکرار کنش تا جایی که به یک عادت تبدیل شود)
- ۸- اگر آگاهی و دانش نسبت به کنش وجود نداشته باشد چه تاثیری بر زندگی اجتماعی دارد؟
زندگی اجتماعی مختل می شود و جهان اجتماعی فرو می پاشد.
- ۹- دانش و آگاهی نسبت به کنش های انسانی چگونه به دست می آید؟
این دانش را انسان ها در طول زندگی خود به دست می آورند؛ یعنی این دانش، حاصل از زندگی است.
- ۱۰- دانش عمومی را تعریف کنید.
ما انسان ها با تولد و ورود به جهان اجتماعی، با دیگرانی که در همان جهان اجتماعی زندگی می کنند، در مجموعه ای از آگاهی ها و دانش ها سهیم و شریک می شویم. این نوع دانش را دانش عمومی می نامند.
- ۱۱- فردی که تصمیم می گیرد به ننهایی و بیرون از جامعه زندگی کند، با چه مشکلی مواجه خواهد شد؟
این فرد در موقعیت هایی که از آنها آگاهی ندارد، با مشکل مواجه می شود و اگر بخواهد برای انجام دادن هر کاری بیندیشد، زندگی اش بسیار پرزحمت می شود.
- ۱۲- فردی که تنها و بیرون از جامعه زندگی کند، چگونه بر ذخیره دانشی خود می افزاید؟
او مجبور است پیش از انجام دادن هر کاری، فکر کند تا آگاهی لازم را برای انجام آن به دست آورد و بتواند آن را انجام دهد. در صورتی که آن عمل موفقیت آمیز باشد، دفعات بعد برای انجام دادن آن از همان دانش قبلی استفاده می کند، پس در وقت و انرژی او صرفه جویی می شود و می تواند به فعالیت های دیگر بیندیشد و راه انجام آنها را بیابد. بدین ترتیب به سختی بر ذخیره دانشی او افزوده می شود.

صفحه ۴

- ۱۳- انسان هایی که در جامعه زندگی می کنند از چه مزیتی برای کسب دانش مورد نیاز برخوردارند؟
از آنجا که ما انسان ها با هم زندگی می کنیم، مجبور نیستیم خودمان به تنهایی و جداگانه، دانش لازم برای تک تک کنش هایمان را تولید کنیم. جهان اجتماعی؛ یعنی جامعه و فرهنگی که در آن زندگی می کنیم، دانش لازم برای زندگی یا همان دانش عمومی را در اختیار ما قرار می دهد.
- ۱۴- گسترده ترین بخش ذخیره دانشی ما کدام است؟ دانش عمومی
- ۱۵- ما درباره کمتر می اندیشیم؛ بیشتر از آن استفاده می کنیم و در تعامل با یکدیگر آن را به کار می بریم. دانش عمومی
- ۱۶- کدام نوع دانش است که درباره آن کمتر می اندیشیم و بیشتر از آن استفاده می کنیم؟ دانش عمومی
- ۱۷- چرا دانش عمومی را به هوا برای انسان تشبیه می کنند؟
انسان همواره از هوا استفاده می کند، اما اغلب متوجه آن نیست و از اهمیت آن غافل است. او هنگامی متوجه وجود هوا می شود که تغییری در آن رخ دهد و تنفس را با مشکل مواجه نماید.

دانش علمی

صفحه ۵

- ۱۸- ذخیره دانشی بشر چند بخش دارد؟ دو بخش: دانش عمومی و دانش علمی
- ۱۹- دانش علمی چیست؟ آن بخش از ذخیره دانشی است که با تامل و اندیشه در دانش عمومی به دست می آید و از آن عمیق تر و دقیق تر است.
- ۲۰- عمیق ترین و دقیق ترین بخش ذخیره دانشی، کدام دانش است؟ دانش علمی
- ۲۱- یک پدیده اجتماعی مثال بزنید که در مورد آن هم دانش عمومی و هم دانش علمی وجود دارد. زبان

۲۲- چگونه می‌توان تفاوت دانش عمومی و علمی را در مورد پدیده اجتماعی زبان درک کرد؟

با مقایسه دانش کاربران و سخنگویان زبان فارسی با دانش متخصصان زبان فارسی

۲۳- دانش علمی چه تاثیری بر شناخت عمومی دارد؟

کسی که دانش علمی دارد، به درک عمیقی از شناخت عمومی جهان اجتماعی خود می‌رسد؛ آسیب‌ها و اشکالاتی را که به شناخت عمومی راه پیدا کرده باشند، شناسایی می‌کند و قدرت پیدا می‌کند که از حقایق موجود در شناخت عمومی دفاع کند.

۲۴- تلاش‌های علمی چه تاثیری بر دانش علمی و عمومی جامعه می‌گذارد؟

تلاش‌های علمی به تدریج بر ذخیره دانش علمی جامعه می‌افزاید و دانش عمومی را غنی‌تر می‌کند.

۲۵- دانش علمی چگونه شکل می‌گیرد؟ یک مثال ذکر کنید.

دانش علمی با تلاش برای حل مسائل و مشکلات زندگی، شکل می‌گیرد و پیشرفت می‌کند؛ یعنی هر وقت در یک جامعه، مسئله خاصی مطرح می‌شود، زمینه برای پیدایش و رشد دانش علمی درباره آن نیز فراهم می‌گردد؛ مثلاً کاهش یا افزایش بی‌رویه جمعیت در یک کشور می‌تواند زمینه فعالیت و رشد علم جمعیت‌شناسی را فراهم کند.

۲۶- چند نمونه از مسائلی که انسان در زندگی اجتماعی با آن مواجه می‌شود را نام ببرید.

مسائلی مانند نامنی، ترافیک، اعتیاد، آلودگی هوا، بحران آب، بیکاری، فقر، نابرابری، قانون‌گریزی، بحران هویت، بحران اخلاقی، بحران آگاهی و....

..... صفحه ۶

۲۷- در برخورد با مسایل زندگی اجتماعی چه تفاوتی بین دانش عمومی و علمی وجود دارد؟

همه کسانی که از دانش عمومی برخوردارند مشکلات انسان در زندگی اجتماعی را می‌شناسند و برای حل برخی از آنها راهکارهایی پیشنهاد می‌دهند. اما افرادی که درباره این مسایل شناخت علمی دارند، از شناختی دقیق برخوردارند و می‌توانند برای آنها راه حل‌های صحیح پیدا کنند.

۲۸- تعارض بین دانش عمومی و دانش علمی چگونه در جامعه حل می‌شود؟

حل تعارض‌ها گاه با دست برداشتن از بخشی از ذخیره دانشی به نفع بخشی دیگر و گاه با طرح ایده‌های جدید انجام می‌شود.

۲۹- جهان‌های اجتماعی مختلف؛ بر اساس کدام ملاک، دانش علمی را تعریف می‌کنند؟ هویت فرهنگی خود

۳۰- جهان متجدد، علم را چگونه تعریف می‌کند؟ این تعریف بر مبنای کدام هویت است؟

فقط علم تجربی را دانش علمی می‌دانست و علوم عقلانی و وحیانی را علم محسوب نمی‌کرد - براساس هویت دنیوی خود

۳۱- اگر رویکرد علمی جهان متجدد به جوامع دیگری که علاوه بر علم تجربی، علوم عقلانی و وحیانی را معتبر می‌دانند؛ سرایت کند، چه پیامدهایی خواهد داشت؟

در ذخیره دانشی آن جوامع، تعارضاتی پدید می‌آورد. در چنین شرایطی، ارتباط دوسویه دانش عمومی و دانش علمی قطع می‌شود، دانش علمی از رشد و رونق لازم باز می‌ماند و دغدغه و توان لازم برای حل مسائل و مشکلات دانش عمومی را از دست می‌دهد.

چنل پایه دوازدهم

@Konkuran

پاسخ سوالات متن درس یکم

❖ گفتگو کنید صفحه ۴

از بدو تولد آغاز می شود و تا پایان عمر ادامه دارد.

❖ پیشنهاد دهید صفحه ۷

تامین بودجه کافی برای تحقیقات بنیادی و کاربردی
آگاهی از مسایل حوزه علمی و پژوهشی کشور و تلاش در جهت رفع آن
ارتقای جایگاه نخبگان علوم انسانی و اجتماعی در مدیریت مراکز علمی کشور
ایجاد شرایط مناسب جهت شکل گیری اجتماعات علمی در داخل کشور
چاره اندیشی در مورد چالش خروج نخبگان از کشور
افزایش تعامل و ارتباط با مراکز معتبر علمی جهان
و....

چنل پایه دوازدهم
@Konkuran

چنل پایه دوازدهم
@Konkuran

درس دوم: علوم اجتماعی

سوالات متن - پاسخ فعالیت ها

نگارش: دکتر مرزده قربانعلی زاده

سرگروه علوم اجتماعی استان گیلان

مقدمه

صفحه ۹

۱- کلاس درس چگونه واقعیتی است؟

کلاس درس، هرچند از اجزا و عناصری مانند اتاق، میزها، صندلی ها، دانش آموزان و معلم تشکیل شده اما خود، واقعیتی بیشتر از این اجزا است که بر همه این عناصر تأثیر می گذارد.

۲- بین محیط های اجتماعی و کنش افراد چه ارتباطی وجود دارد؟

همه ما، تأثیر اجتماعی مثل کلاس، محله، خانواده، روستا، شهر، کشور و جهانی را که در آن زندگی می کنیم بر رفتار خودمان احساس می کنیم و در مقابل، کم و بیش متوجه تأثیر کنش های خودمان بر ایجاد، تداوم و تغییر این اجتماعات نیز هستیم.

۳- علوم اجتماعی را تعریف کنید؟

به دانش هایی گفته می شود که اجتماعات انسانی و چگونگی اثرگذاری آنها بر کنش ها و شیوه زندگی ما و همچنین اثرپذیری آنها از کنش ها و شیوه زندگی ما را به روش علمی مطالعه می کنند.

فواید علوم اجتماعی

صفحه ۱۰

۴- یکی از شیوه های درک فواید علوم اجتماعی چیست؟

از طریق مقایسه علوم طبیعی و علوم اجتماعی

۵- موضوع مطالعه علوم طبیعی چیست؟

جهان طبیعی و پدیده های آن را مطالعه می کند.

۶- فواید علوم طبیعی را بنویسید.

این علوم با شناخت طبیعت و قوانین آن، به انسان قدرت پیش بینی حوادث طبیعی و پیشگیری از آنها را می دهند و به او در استفاده از طبیعت کمک می کنند. علوم طبیعی و فناوری حاصل از آنها، ابزار بهره مندی انسان از طبیعت و همچنین وسیله غلبه او بر محدودیت های طبیعی اند.

۷- فواید علوم اجتماعی را بنویسید.

الف) به انسان ها امکان می دهند که آثار و پیامدهای پدیده های اجتماعی را پیش بینی کنند

ب) دانشمندان علوم اجتماعی تلاش می کنند نظم و قواعد جهان اجتماعی را کشف کنند. آنها با کشف این قواعد می توانند تأثیر اجتماعات بر زندگی ما را توضیح دهند. ما با شناخت قواعد زندگی در خانواده، کلاس، شهر، محله، کشور و دیگر اجتماعات، هم از فرصت های آنها برخوردار می شویم و هم از آسیب های احتمالی زندگی در اجتماعات مختلف در امان می مانیم.

پ) علوم اجتماعی زمینه فهم متقابل انسان ها و جوامع مختلف از یکدیگر را فراهم می سازند و به افزایش همدلی و همراهی انسان ها کمک می کنند.

چنل پایه دوازدهم
@Konkuran

ت) علوم اجتماعی، ظرفیت داوری درباره ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی و نقد و اصلاح آنها را دارند. علوم اجتماعی با داوری درباره پدیده‌های اجتماعی و انتقاد از آنها، فرصت موضع‌گیری اجتماعی مناسب و صحیح را برای دانشمندان فراهم می‌آورند
ث) علوم اجتماعی ظرفیت داوری درباره علوم طبیعی و فناوری حاصل از آن را هم دارند. علوم اجتماعی، درباره فرصت‌ها و محدودیت‌های فناوری به انسان‌ها آگاهی می‌دهند و به آنها کمک می‌کنند، از طبیعت و علوم طبیعی به شیوه صحیح استفاده کنند.

۸- قدرت پیش‌بینی در علوم اجتماعی چه تفاوتی با علوم طبیعی دارد؟

به سبب آگاهانه و ارادی بودن کنش‌ها و سایر پدیده‌های اجتماعی و تنوع آنها، پیش‌بینی در علوم اجتماعی پیچیده‌تر از علوم طبیعی است.

۹- کشف نظم و قواعد زندگی اجتماعی توسط دانشمندان علوم اجتماعی چه فایده‌ای دارد؟

آنها با کشف این قواعد می‌توانند تأثیر اجتماعات بر زندگی ما را توضیح دهند. ما با شناخت قواعد زندگی در خانواده، کلاس، شهر، محله، کشور و دیگر اجتماعات، هم از فرصت‌های آنها برخوردار می‌شویم و هم از آسیب‌های احتمالی زندگی در اجتماعات مختلف در امان می‌مانیم.

..... صفحه ۱۱

۱۰- ظرفیت داوری درباره ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی و نقد آن‌ها توسط علوم اجتماعی چه فایده‌ای دارد؟
علوم اجتماعی با داوری درباره پدیده‌های اجتماعی و انتقاد از آنها، فرصت موضع‌گیری اجتماعی مناسب و صحیح را برای دانشمندان فراهم می‌آورند.

۱۱- علوم اجتماعی چگونه به داوری درباره علوم طبیعی و فناوری‌های حاصل از آن می‌پردازد؟

اجتماعی، درباره فرصت‌ها و محدودیت‌های فناوری به انسان‌ها آگاهی می‌دهند و به آنها کمک می‌کنند، از طبیعت و علوم طبیعی به شیوه صحیح استفاده کنند.

۱۲- چرا علوم اجتماعی از اهمیت بیشتری نسبت به علوم طبیعی برخوردارند؟

زیرا علوم اجتماعی ظرفیت داوری درباره علوم طبیعی و فناوری حاصل از آن را هم دارند. علوم اجتماعی، درباره فرصت‌ها و محدودیت‌های فناوری به انسان‌ها آگاهی می‌دهند و به آنها کمک می‌کنند، از طبیعت و علوم طبیعی به شیوه صحیح استفاده کنند. از این رو، علوم اجتماعی نسبت به علوم طبیعی از اهمیت بیشتری برخوردارند.

۱۳- کدام فواید در علوم اجتماعی وجود دارد که علوم طبیعی از آن برخوردار نیستند؟

الف) علوم اجتماعی زمینه فهم متقابل انسان‌ها و جوامع مختلف از یکدیگر را فراهم می‌سازند و به افزایش همدلی و همراهی انسان‌ها کمک می‌کنند.

ب) علوم اجتماعی، ظرفیت داوری درباره ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی و نقد و اصلاح آنها را دارند. علوم اجتماعی با داوری درباره پدیده‌های اجتماعی و انتقاد از آنها، فرصت موضع‌گیری اجتماعی مناسب و صحیح را برای دانشمندان فراهم می‌آورند
پ) علوم اجتماعی ظرفیت داوری درباره علوم طبیعی و فناوری حاصل از آن را هم دارند. علوم اجتماعی، درباره فرصت‌ها و محدودیت‌های فناوری به انسان‌ها آگاهی می‌دهند و به آنها کمک می‌کنند، از طبیعت و علوم طبیعی به شیوه صحیح استفاده کنند.

شاخه‌های علوم اجتماعی

..... صفحه ۱۲

۱۴- موضوع مطالعه علوم اجتماعی چیست؟

علوم اجتماعی، کنش‌های اجتماعی و پیامدهای آن؛ یعنی پدیده‌های اجتماعی را مطالعه می‌کنند.

۱۵- چرا شاخه‌ها و دانش‌های اجتماعی متفاوتی پدید آمده است؟

کنش های اجتماعی، ابعاد و انواع مختلفی دارند. برای بررسی و مطالعه این انواع و ابعاد، دانش های مختلفی به وجود آمده است؛ یعنی همان طور که بدن انسان اعضای مختلفی دارد و تخصص های گوناگونی درباره آن پدید آمده است، زندگی اجتماعی انسان نیز به دلیل اینکه ابعاد مختلف اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و... دارد، شاخه ها و دانش های اجتماعی متفاوتی را پدید آورده است.

۱۶- چند نمونه از رشته هایی که پدیده های اجتماعی را مطالعه می کنند (شاخه های علوم اجتماعی) را نام ببرید. اقتصاد، حقوق، سیاست، تاریخ، استان شناسی، ارتباطات، مردم شناسی، جامعه شناسی، جمعیت شناسی، زبان شناسی، مدیریت، روان شناسی اجتماعی و جغرافیای انسانی

جامعه شناسی

صفحه ۱۳

۱۷- جامعه شناسی یکی از شاخه های است؟ علوم اجتماعی

۱۸- جامعه شناسی را تعریف کنید؟ برخی جامعه شناسان، جامعه شناسی را علم شناخت « کنش اجتماعی » و بعضی آن را علم شناخت « ساختار اجتماعی » دانسته اند.

۱۹- منظور از جامعه شناسی خرد چیست؟

کنش اجتماعی و سایر پدیده های اجتماعی خرد را بررسی و مطالعه می کند.

۲۰- منظور از جامعه شناسی کلان چیست؟

ساختار اجتماعی و سایر پدیده های اجتماعی کلان را بررسی و مطالعه می کند.

۲۱- چه ارتباطی بین جامعه شناسی خرد و کلان وجود دارد؟

جامعه شناسی خرد و کلان نیازمند به هم و مکمل یکدیگرند.

صفحه ۱۴

۲۲- در جامعه شناسی بر اساس کدام ملاک، رویکردهای مختلفی شکل گرفته است؟

دوری و نزدیکی به علوم طبیعی

۲۳- سه رویکرد اصلی جامعه شناسی را نام ببرید.

پوزیتیویستی-تفهیمی-انتقادی

جامعه شناسی پوزیتیویستی

۲۴- چرا کنت، ابتدا نام فیزیک اجتماعی را برای جامعه شناسی انتخاب کرد؟

جامعه شناسی در آغاز شکل گیری خود در قرن نوزدهم میلادی سعی کرد به علوم طبیعی به ویژه علم فیزیک نزدیک شود.

به همین دلیل آگوست کنت، بنیان گذار جامعه شناسی، ابتدا نام فیزیک اجتماعی را برای این رشته برگزید.

۲۵- بنیان گذار جامعه شناسی چه کسی است؟ ابتدا آن را چه نامید؟

آگوست کنت-فیزیک اجتماعی

۲۶- کدام عامل، برخی جامعه شناسان را علاقه مند کرد که جامعه شناسی را به علوم طبیعی نزدیک و شبیه نمایند؟

موفقیت های بی سابقه علوم طبیعی

۲۷- در کدام رویکرد، جامعه شناسی در زمره دانش های ابزاری قرار می گیرد؟ پوزیتیویستی

۲۸- منظور از جامعه شناسی پوزیتیویستی چیست؟

چنل پایه دوازدهم
@Konkuran

موفقیت های بی سابقه علوم طبیعی، برخی جامعه شناسان این دوره را علاقه مند کرده بود که جامعه شناسی را هر چه بیشتر به علوم طبیعی نزدیک و شبیه نمایند. این رویکرد که جامعه شناسی را در زمره دانش های ابزاری قرار می دهد، با نام جامعه شناسی پوزیتیویستی شناخته می شود.

۲۹- ویژگی های جامعه شناسی پوزیتیویستی را ذکر کنید.

الف) در جامعه شناسی پوزیتیویستی، پدیده های اجتماعی مانند پدیده های طبیعی دانسته می شوند و جامعه همانند طبیعت در نظر گرفته می شود. بنابراین روش مطالعه آنها نیز یکسان دانسته می شود.

ب) در این رویکرد روش مطالعه جامعه همان روشی که در مطالعه طبیعت به کار گرفته می شود، یعنی روش حسی و تجربی است.

پ) همان طور که علوم طبیعی با شناخت نظم موجود در طبیعت، امکان پیش بینی، پیشگیری و کنترل طبیعت را برای انسان ها فراهم می کند، جامعه شناسی نیز با شناخت نظم اجتماعی، به انسان ها قدرت پیش بینی، پیشگیری و کنترل جامعه را می دهد.

۳۰- در جامعه شناسی پوزیتیویستی از کدام روش در مطالعه جامعه استفاده می شود؟ حسی و تجربی

جامعه شناسی تفهیمی - تفسیری

..... صفحه ۱۵

۳۱- در قرن ۱۹ میلادی؛ کدام متفکران اجتماعی مدعی شدند که انسان ها مانند موجودات طبیعی نیستند و پدیده های اجتماعی نیز با پدیده های طبیعی متفاوت اند؟
ویلhelm دیلتای-ماکس وبر

۳۲- ویلhelm دیلتای و ماکس وبر را در مقایسه جهان اجتماعی و طبیعی چه ادعایی داشتند؟

مدعی شدند هر چند جهان اجتماعی همانند جهان طبیعی، نظم و قواعد خاصی دارد اما انسان ها مانند موجودات طبیعی نیستند و پدیده های اجتماعی نیز با پدیده های طبیعی تفاوت دارند.

۳۳- منظور از جامعه شناسی تفهیمی چیست؟

وبر معتقد بود کنش اجتماعی معنادار است و پدیده های معنادار را نمی توان همانند پدیده های طبیعی از طریق حواس مطالعه کرد، بلکه باید معنای آنها را فهمید. این رویکرد در جامعه شناسی به جامعه شناسی تفهیمی مشهور شد.

۳۴- رویکرد کدام متفکر اجتماعی به جامعه شناسی تفهیمی مشهور شد؟ ماکس وبر

۳۵- کدام متفکر اجتماعی معتقد بود کنش های اجتماعی معنادار است؟ ماکس وبر

۳۶- برای معنادار بودن کنش های اجتماعی یک مثال ذکر کنید؟

بوق زدن یک کنش انسانی است. شما از ویژگی های بیرونی و قابل مشاهده بوق، مانند طول موج و فرکانس، معنای آن را نمی فهمید اما بوق ها علی رغم ظاهر یکسان، در موقعیت های مختلف، معانی متفاوتی دارند. بوق زدن می تواند به معنی سلام کردن، تشکر کردن، هشدار دادن، شادی کردن، اعتراض کردن و ... باشد. شما زمانی می توانید بوق زدن دیگری را درک کنید و به آن پاسخ مناسب بدهید که معنایش را بفهمید.

۳۷- ماکس وبر، بر کدام روش را به عنوان روش ویژه علوم اجتماعی تاکید داشت؟ روش تفهیمی

۳۸- دیدگاه ماکس وبر را در مورد روش در علوم اجتماعی شرح دهید.

وبر بر « روش تفهیمی» به عنوان روش ویژه علوم اجتماعی تأکید می کرد اما همچنان علم را به علم تجربی محدود می دانست و معتقد بود، آنچه جامعه شناسان می گویند، باید با روش تجربی اثبات شود، وگرنه ارزش علمی ندارد.

۳۹- ماکس وبر در مورد داوری آرمان ها و ارزش های اجتماعی چه دیدگاهی داشت؟

از نظر وبر جامعه شناس فقط می تواند آرمان ها و ارزش های اجتماعی را توصیف کند اما نمی تواند درباره این آرمان ها و ارزش ها داوری علمی کند، چون روش تجربی توان و ظرفیت داوری علمی ندارد.

۴۰- یک مثال ذکر کنید که دیدگاه وبر را در مورد ناتوانی جامعه شناسی در داوری آرمان ها و ارزش های اجتماعی نشان دهد؟

مثلا جامعه شناس می تواند برای مدتی با اعضای یک گروه سیاسی زندگی کند و از این راه عقاید و ارزش های آنها را توصیف و درک کند، اما نمی تواند درباره درست یا غلط بودن این عقاید و ارزش ها داوری کند و به نقد یا اصلاح آنها بپردازد.

۴۱- چرا ماکس وبر معتقد بود جامعه شناس نمی تواند درباره آرمان ها و ارزش های اجتماعی داوری علمی نماید؟

الف) چون آن چه جامعه شناسان می گویند، باید با روش تجربی اثبات شود، وگرنه ارزش علمی ندارد. روش تجربی نیز توان و ظرفیت داوری علمی ندارد.

ب) زیرا از نظر وبر با این کار (داوری و نقد) جامعه شناس از دایره علم خارج می شود یا به نام علم، کار غیر علمی می کند.

جامعه شناسی انتقادی

..... صفحه ۱۶

۴۲- جامعه شناسی انتقادی چه زمانی پدید آمد؟ قرن بیستم

نکته: جامعه شناسی پوزیتیویستی و جامعه شناسی تفهیمی در قرن ۱۹ پدید آمدند.

۴۳- منظور از جامعه شناسی انتقادی چیست؟

نوع جدیدی از جامعه شناسی به نام جامعه شناسی انتقادی « در قرن بیست پدید آمد. جامعه شناسی انتقادی بیشتر از جامعه شناسی تفهیمی از علوم طبیعی فاصله گرفت. جامعه شناسان انتقادی علاوه بر روش های تجربی و تفهیمی، روش های دیگری را نیز به رسمیت می شناسند. همین روش ها به آنها امکان می دهد که درباره ارزش ها و هنجارها داوری کنند و برای عبور از وضعیت موجود به سوی وضعیت مطلوب، راه حل هایی ارائه کنند. مهم ترین هدف جامعه شناسان انتقادی، نقد وضعیت موجود جامعه برای رسیدن به یک وضعیت مطلوب تر است. جامعه شناسی انتقادی، دو رویکرد قبلی جامعه شناسی؛ یعنی جامعه شناسی پوزیتیویستی و تفهیمی را محافظه کار می داند؛ زیرا آن رویکردها نمی توانند درباره ارزش ها و هنجارهای اجتماعی داوری کنند و به شرایط موجود تن می دهند.

۴۴- کدام یک از سه رویکرد جامعه شناسی، داوری ارزش ها و هنجارهای اجتماعی را می پذیرند؟

جامعه شناسی انتقادی

۴۵- چرا جامعه شناسی انتقادی امکان داوری ارزش ها و هنجارهای اجتماعی را دارند؟

جامعه شناسان انتقادی علاوه بر روش های تجربی و تفهیمی، روش های دیگری را نیز به رسمیت می شناسند. همین روش ها به آنها امکان می دهد که درباره ارزش ها و هنجارها داوری کنند.

۴۶- مهم ترین هدف جامعه شناسان انتقادی چیست؟

نقد وضعیت موجود جامعه برای رسیدن به یک وضعیت مطلوب تر

۴۵- جامعه شناسی انتقادی کدام رویکردهای جامعه شناسی را محافظه کار می دانند؟ علت را توضیح دهید.

جامعه شناسی پوزیتیویستی و تفهیمی

زیرا این رویکردها نمی توانند درباره ارزش ها و هنجارهای اجتماعی داوری کنند و به شرایط موجود تن می دهند.

پاسخ سوالات متن درس دوم

چنل پایه دوازدهم
@Konkuran

❖ گفتگو کنید صفحه ۱۲

پیامد مساله اول: درک ناقص از حوزه مدیریتی خود، برنامه ریزی ناسازگار با نیازهای کشور در آن حوزه، هدر رفتن منابع، عدم تحقق اهداف، تاثیر منفی بر نخبگان دانش آموخته علوم انسانی

پیامد مساله دوم: از دست رفتن قوه ابتکار و خلاقیت-تاثیر منفی بر سلامت روانی و اجتماعی-ایجاد مسایل اجتماعی جدید-اتلاف سرمایه های انسانی

❖ تامل کنید صفحه ۱۳

ملاک دیگر برای مقایسه رشته های علمی: معیار فایده مندی

❖ مقایسه کنید صفحه ۱۶

جامعه شناسی انتقادی	جامعه شناسی تفهیمی	جامعه شناسی پوزیتیویستی	نوع معیار
کنش های اجتماعی و معانی آن ها	کنش های اجتماعی و معانی آن ها	پدیده های اجتماعی مانند پدیده های طبیعی	چه چیزی را مطالعه می کند؟
حسی و تجربی- تفهیمی- سایر روش ها	حسی و تجربی به همراه رویکرد تفهیمی	حسی و تجربی	چگونه مطالعه می کند؟
داوری ارزشی- نقد وضعیت موجود-تغییر به سمت وضعیت مطلوب	پیش بینی و کنترل پدیده های اجتماعی	پیش بینی و کنترل پدیده های اجتماعی	چه هدفی را دنبال می کند؟

چنل پایه دوازدهم
@Konkuran

درس سوم: نظم اجتماعی

سوالات متن - پاسخ فعالیت ها

نگارش: دکتر مژده قربانعلی زاده

سرگروه علوم اجتماعی استان گیلان

قواعد اجتماعی

صفحه ۲۰

- ۱- چرا ما بی نظمی را بیشتر می بینیم و نظم را مشاهده نمی کنیم؟
زیرا به نظم عادت کرده ایم.
- ۲- در مثال ورزشگاه چه نظم هایی وجود دارد که افراد به آن توجه نمی کنند؟
در روز برگزاری شهرآورد، وسایل نقلیه عمومی برای رسیدن به ورزشگاه وجود دارد، پلیس در خیابان ها حضور دارد، هنگام ورود به ورزشگاه، نیروی انتظامی تماشاچیان را بازرسی می کند، همه بازیکنان به موقع در زمین بازی حاضر می شوند، بازی سر ساعت معین شروع می شود، بازی طبق قواعد از پیش تعیین شده انجام می شود و ...
- ۳- مثال هایی ذکر کنید که نشان دهد در زندگی روزمره بی نظمی بیشتر از نظم به چشم می آید؟
دانش آموزی که دیر به مدرسه می رسد یا تکالیف خود را به موقع انجام نمی دهد، راننده ای که در شانه خاکی جاده رانندگی می کند یا سبقت غیرمجاز می گیرد، کارمند بانکی که در پرداخت وام، آشنایان و بستگان خود را در اولویت قرار می دهد، پزشکی که بیماران خود را در مطب منتظر می گذارد و... بیشتر به چشم می آیند در حالی که نظم ها از نظر ما پنهان هستند و کمتر به چشم می آیند؛ مثلاً دانش آموزان اغلب به موقع در مدرسه حاضر می شوند، مردم معمولاً قواعد راهنمایی و رانندگی را رعایت می کنند و...
- ۴- کدام عامل باعث می شود که قادر به مشاهده نظم نباشیم؟ عادت کردن به آن
- ۵- جامعه شناسان برای شناخت نظم از چه روشی استفاده می کنند؟
از امور آشنا و مانوس آشنایی زدایی می کنند.
- ۶- منظور از آشنایی زدایی چیست؟
یعنی از دید یک فرد غریبه به موضوعات آشنا و روزمره اطراف خود نگاه می کنند و در کنار بی نظمی، نظم را می شناسند.
- صفحه ۲۱
- ۷- در زندگی ما انسان ها نظم های پنهان و شگفت انگیزی وجود دارد که با هنر..... از امر مانوس، می توان آنها را کشف کرد. آشنایی زدایی
- ۸- نظم اجتماعی چگونه برقرار می شود؟
نظم اجتماعی در نتیجه قواعدی برقرار می شود که ما انسان ها برای با هم زندگی کردن پذیرفته ایم.
- ۹- مفهوم «نظم» به چه معناست؟
نظم یعنی قرار گرفتن هر پدیده در جای خود. جای پدیده ها را همین قواعد تعیین می کنند.
- ۱۰- نظم اجتماعی چه فوایدی دارد؟
نظم اجتماعی پیش بینی رفتار دیگران و همکاری با آنها را امکان پذیر می نماید؛ باعث می شود که شما بدانید، می توانید چه توقعات و انتظاراتی از دیگران داشته باشید و اتفاقات غیرمنتظره، شما را از همکاری با دیگران باز ندارند.
- ۱۱- یک نمونه مثال بزنید که کارکرد نظم اجتماعی را نشان دهد.

ما اغلب می دانیم که باید از راننده تاکسی، پلیس، پزشک، همسایه یا دوست انتظار چه رفتارهایی را داشته باشیم و در مواجهه با آنها چگونه رفتار کنیم. گرچه ممکن است گاهی دانسته هایمان غلط از آب درآیند، دیگران مطابق انتظارات رفتار نکنند و حوادثی خلاف قواعد رخ دهند.

۱۲- آیا پیش بینی رفتار دیگران بر مبنای قواعد اجتماعی همواره صحیح خواهد بود؟
خیر ممکن است گاهی دانسته هایمان غلط از آب درآیند، دیگران مطابق انتظارات رفتار نکنند و حوادثی خلاف قواعد رخ دهند.
..... صفحه ۲۲

۱۳- جامعه شناسان در شناختن نظم اجتماعی به کدام پرسش ها توجه می کنند؟
قواعد و هنجارهای با هم زندگی کردن چگونه به وجود می آیند؟ چگونه دوام می آورند؟ چگونه تغییر می کنند؟
..... صفحه ۲۳

نظام اجتماعی

۱۴- ارتباط ما با یکدیگر را امکان پذیر می سازند و سامان می دهند، کنش های ما را برای یکدیگر قابل پیش بینی می کنند و امکان مشارکت ما را در زندگی اجتماعی را فراهم می آورند. قواعد اجتماعی
۱۵- پرسش هایی نظیر « قواعد اقتصادی چگونه با قواعد زندگی خانوادگی یا قواعد سیاسی هماهنگ می شود » به کدام مفهوم اشاره می کند؟ مفهوم ساختار اجتماعی
۱۶- منظور از ساختار اجتماعی چیست؟
ارتباط میان پدیده های اجتماعی، ساختار اجتماعی نامیده می شود. ساختار اجتماعی چگونگی رابطه و پیوند میان پدیده های اجتماعی مختلف است.

۱۷- ساختار اجتماعی در کدام گروه ها بهتر قابل مشاهده می شود؟ گروه های رسمی مانند سازمان ها
۱۸- ساختار اجتماعی در « سازمان ها » به چه معناست؟
در هر سازمانی حقوق و تکالیف مربوط به هر نقش، چگونگی روابط میان اعضا و... مشخص است.
۱۹- یک ساختار اجتماعی مثال بزنید؟
ساختار نیروی دریایی

..... صفحه ۲۴
۲۰- « نظام اجتماعی » چیست؟

نظام اجتماعی یک ساختار اجتماعی پویاست. اگر ساختار اجتماعی را به خودرویی تشبیه کنیم که در یک جا پارک شده، نظام اجتماعی همان خودرو است که روشن شده و در حرکت است.

۲۱- پویا بودن نظام اجتماعی به چه معناست؟ مثال بزنید.
منظور از پویا بودن نظام اجتماعی این است که بخش های مختلف آن بر یکدیگر اثر می گذارند و از یکدیگر اثر می پذیرند. نظام اجتماعی هم می تواند در خود تغییراتی به وجود آورد، و هم می تواند در محیط خود تغییراتی ایجاد کند.
۲۲- یک نمونه مثال بزنید یک نظام اجتماعی در محیط تغییر ایجاد می کند؟
برداشت روزافزون از منابع تجدید ناپذیر، از جمله تغییراتی است که یک نظام اجتماعی در محیط ایجاد می کند.
۲۳- یک نمونه مثال بزنید یک نظام در خود تغییر ایجاد می کند؟
رشد جمعیت نیز از جمله تغییراتی است که یک نظام در خود ایجاد می کند.
۲۴- چرا یک نظام اجتماعی به تغییر اقدام می کند؟
نظام اجتماعی همانند یک موجود زنده تلاش می کند با تغییر در خود و محیط، نیازهای خود را تأمین کند و خود را در بلند مدت حفظ نماید.

جامعه شناسی پوزیتیویستی

صفحه ۲۶

۲۵- آیا جامعه یک موجود زنده است؟

جامعه را می توان به یک موجود زنده تشبیه کرد ولی باید به این نکته توجه داشت که جامعه یک موجود زنده نیست، بلکه شبیه یک موجود زنده است.

۲۶- مثال هایی ذکر کنید که چگونگی استفاده دانشمندان علوم طبیعی از نظم و قواعد جهان طبیعی را نشان دهد. ما از خودرو استفاده می کنیم اما از چگونگی عملکرد اجزاء آن و نظم میان آنها اطلاع دقیقی نداریم درحالی که دانشمندان با فعالیت های علمی، نظم و ترتیب میان این اجزا را شناخته و سپس کنترل کرده اند تا بتوانند از آن در ساخت خودرو استفاده نمایند. علاوه بر این، آنها تلاش می کنند، با استفاده از فرمول های ریاضی و آزمایش های تجربی، اجزای خودرو را به شکل بهتری کنار هم قرار دهند و نظم کامل تری را میان آنها برقرار نمایند تا خودروی بهتری بسازند.

دانشمندان سایر علوم مانند پزشکی و زیست شناسی نیز همین گونه عمل می کنند. آنها با شناخت قواعد حاکم بر بدن، به پیشگیری از بیماری ها و درمان آنها می پردازند.

۲۷- موفقیت دانشمندان علوم طبیعی، چه تاثیری بر جامعه شناسان گذاشت؟

عده ای از جامعه شناسان علاقه مند شدند تا شباهت های جامعه و پدیده هایی همچون ماشین و بدن انسان را برجسته کنند و نظم جامعه را همانند نظم میان اعضای بدن یا اجزاء ماشین بدانند.

۲۸- جامعه شناسی پوزیتیویستی چه تصویری از جامعه و نظم اجتماعی داشتند؟

الف) شباهت های جامعه و پدیده هایی همچون ماشین و بدن انسان را برجسته می کنند.
ب) نظم جامعه را همانند نظم میان اعضای بدن یا اجزاء ماشین می دانند.

پ) جوامع از انسان ها، نهادها، سازمان ها، ساختمان ها، خیابان ها، خودروها و بسیاری از عناصر دیگر تشکیل شده اند که با نظمی خاص در کنار هم قرار گرفته اند، همان طور که بدن و ماشین از اجزایی تشکیل شده اند که با نظمی خاص در کنار هم قرار گرفته اند.

۲۹- کدام عامل، برخی جامعه شناسان را علاقه مند کرد که جامعه شناسی را به علوم طبیعی نزدیک و شبیه نمایند؟ موفقیت های بی سابقه علوم طبیعی

۳۰- در کدام رویکرد، جامعه شناسی در زمره دانش های ابزاری قرار می گیرد؟ پوزیتیویستی

۳۱- الگوی جامعه شناسی پوزیتیویستی چیست؟ علوم طبیعی

۳۲- جامعه شناسی پوزیتیویستی از کدام روش استفاده می کند؟ روش های علوم طبیعی

۳۳- منظور از اینکه جامعه شناسی پوزیتیویستی الگو و روش خود را از علوم طبیعی می گیرد، چیست؟

جامعه شناسان پوزیتیویست معتقد بودند، همان طور که فرمول های فیزیک می توانند نظم میان اجزای یک خودرو را نشان دهند، جامعه شناسی نیز باید بتواند به فرمول هایی برای توضیح نظم اجتماعی دست پیدا کند و همان گونه که علوم طبیعی شناخت و کنترل طبیعت را برای ما ممکن ساخته است، جامعه شناسی نیز باید شناخت و کنترل جامعه و برقراری نظم اجتماعی را ممکن سازد.

صفحه ۲۸

۳۴- ویژگی قوانین طبیعی چیست؟

ماشین و بدن براساس قوانین طبیعی عمل می کنند. طبیعت بیرون و مستقل از ماست. ما آن را پدید نیاورده ایم و قبل از ما وجود داشته است. تلاش ما برای شناخت قوانین طبیعت به هیچ وجه این قوانین را تغییر نمی دهد.

۳۵- انسان در مقابل قوانین طبیعی از چه اختیاری برخوردار است؟

ما فقط می توانیم این قوانین را بشناسیم، سپس با استفاده از علوم طبیعی و تا جایی که قوانین طبیعی به ما اجازه می دهند، در طبیعت و پدیده هایی مانند ماشین و بدن که بر اساس قوانین طبیعی عمل می کنند، تغییراتی ایجاد نماییم و آن پدیده ها را کنترل کنیم.

..... صفحه ۲۹

۳۶- در جامعه شناسی پوزیتیویستی منظور از اینکه «جامعه را همچون طبیعت تصور کنیم» چیست؟

یعنی آن را دستاوردی انسانی نمی دانیم، یعنی آن را واقعیتی بیرونی تصور کنیم که با قوانینی به استحکام قوانین طبیعت اداره می شود

۳۷- «تصور جامعه همچون طبیعت» در جامعه شناسی پوزیتیویستی، چه پیامدی برای ما دارد؟

الف) در آن صورت ما فقط می توانیم از دانش های ابزاری خود استفاده کنیم و جامعه و پدیده های اجتماعی را بشناسیم، اما قادر نخواهیم بود، تغییری بنیادین در جامعه به وجود آوریم.

ب) نظم اجتماعی بیرون و مستقل از ما خواهد بود و فقط باید خود را با آن تطبیق دهیم و سازگار کنیم.

پ) یکسان دانستن طبیعت و جامعه، انسان ها را به پیچ و مهره های نظم اجتماعی تقلیل می دهد.

۳۸- چرا «یکسان دانستن جامعه و طبیعت» در جامعه شناسی پوزیتیویستی قابل نقد است؟

زیرا این دیدگاه، انسان ها را به پیچ و مهره های نظم اجتماعی تقلیل می دهد، همچنین جامعه بر خلاف طبیعت، محصول و مخلوق کنش انسان ها است و بود و نبود آن، وابسته به انسان است.

۳۹- جامعه شناسی پوزیتیویستی در مورد انسان چه دیدگاهی دارد؟

جامعه شناسان پوزیتیویست که می خواستند انسان را بر جامعه مسلط کنند، او را مغلوب جامعه ساختند. انسان در دیدگاه پوزیتیویستی، صرفاً یک موجود طبیعی پیچیده تر از سایر موجودات طبیعی دانسته می شود.

۴۰- چرا رویکرد جامعه شناسی پوزیتیویستی در مورد «انسان» قابل نقد است؟

زیرا انسان ها با موجودات طبیعی، تفاوت های بنیادی دارند.

۴۱- جامعه شناسی پوزیتیویستی در مورد تفاوت میان جوامع مختلف چه دیدگاهی دارد؟

جامعه شناسان پوزیتیویست، جامعه را نیز صرفاً یک پدیده طبیعی پیچیده می دانستند و تفاوت میان جوامع مختلف را تنها تفاوتی کمی می دیدند. از نظر آنها برخی جوامع از برخی دیگر پیچیده ترند، در رفع نیازهای خود تواناترند و به همین دلیل پیشرفته ترند.

۴۲- جامعه شناسی پوزیتیویستی در مورد پیشرفت جوامع چه دیدگاهی دارد؟

همه جوامع، مسیر یکسانی به سوی پیشرفت طی می کنند و از جوامع ساده به جوامع پیچیده تبدیل می شوند.

۴۳- چرا رویکرد جامعه شناسی پوزیتیویستی در مورد «پیشرفت جوامع» قابل نقد است؟

زیرا انسان ها می توانند جوامع و تاریخ های گوناگونی را پدید آورند.

چنل پایه دوازدهم

@Konkuran

پاسخ سوالات متن درس سوم

چنل پایه دوازدهم
@Konkuran

❖ هم اندیشی کنید صفحه ۲۲

الف) قانون گریزی یکی از مسایل اجتماعی جامعه ایران است که در سطوح مختلف (نظام اجتماعی - کنش اجتماعی) قابل مشاهده است. اگرچه نهادهای رسمی جامعه پذیری مانند آموزش و پرورش به آموزش قانون گرایی توجه دارند اما این مساله به عوامل متعددی مرتبط است مانند: ضعف کنترل اجتماعی، بی اعتمادی اجتماعی، ناسازگاری قوانین، عملکرد نظام سیاسی و...

ب) ارزش ها و هنجارهای اجتماعی می توانند در قالب عرف، سنت، رسوم اجتماعی، مناسک و... نمودار شوند.

❖ گفتگو کنید صفحه ۲۵

میزان بیکاری و عوامل نام برده شده در فعالیت مانند میزان مهارت دانش آموختگان، رکود اقتصادی و ... قابل اندازه گیری هستند. در نتیجه می توان ارتباط آن ها را با روش های کمی و آماری مورد مطالعه قرار داد. اگر حالت های زیر را فرض بگیریم می توانیم ادعا کنیم بین پدیده ها هم تغییری وجود دارد: به طور مثال:

با کاهش رکود اقتصادی، میزان بیکاری کاهش یابد.

با افزایش واردات بی رویه، میزان بیکاری افزایش یابد.

با افزایش میزان دانش و مهارت دانش آموختگان، میزان بیکاری کاهش یابد.

نکته: هم تغییری به معنای همبستگی بین پدیده های اجتماعی است. به طور مثال اگر دو متغیر اجتماعی با هم افزایش یابند یا با هم کاهش یابند (همبستگی مستقیم) یا با افزایش یکی، دیگری کاهش یابد (همبستگی معکوس) می توان از هم تغییری صحبت کرد.

❖ تامل کنید صفحه ۳۰

الف) انسان ها از قدرت تفکر و پیچیده ترین زبان ارتباطی بهره مند اند. کنش های انسانی آگاهانه، هدفدار، ارادی و معنادار است. بواسطه کنش اجتماعی، انسان ها پدیده های اجتماعی را ایجاد کردند. این ویژگی ها باعث تفاوت های بنیادی بین انسان ها و موجودات طبیعی می شوند در نتیجه، جوامع انسانی بر خلاف جهان موجودات طبیعی از تنوع و تفاوت زیاد برخوردار است و می تواند بوسیله انسان ها تغییر نماید.

ب) بله. روش های علوم طبیعی که محدود به روش حسی و تجربی است نمی تواند تمام ابعاد کنش اجتماعی انسان را مورد توجه قرار دهد. در نتیجه درک مفهوم نظم اجتماعی در جوامع انسانی، نیاز به مطالعه با روش های تحقیق متعدد (کمی و کیفی) دارد.

درس چهارم: کنش اجتماعی

سوالات متن - پاسخ فعالیت ها

نگارش: دکتر مژده قربانعلی زاده

سرگروه علوم اجتماعی استان گیلان

مقدمه

صفحه ۳۳

۱- مردم آمرلی در اواخر سال ۱۳۹۲ چگونه در برابر داعش ایستادند؟
می خواستند با تکیه بر ظرفیت های بومی و فرهنگی خود و برخلاف نظم و نظریات معمول در برابر ۲۰۰ هزار داعشی بایستند. آنها با کمترین نیرو و امکانات نظامی، ۸۰ روز مقاومت کردند تا اینکه در نهایت گروه های مقاومت عراق خود را به آمرلی رساندند و حصر آن شهر شکسته شد.

۲- الگوی مقاومت آمرلی چه بود؟

الگوی مقاومت آمرلی، نظامی نبود بلکه کاملاً فرهنگی بود.

۳- چرا انتشار خبر پیروزی آمرلی برای داعش بسیار گران تمام شد؟

زیرا دیگر شهرهای عراق با همین الگو، در برابر داعش ایستادند و سه سال بعد موصل آزاد شد.

۴- کدام نوع مبارزه از نظم مشخصی پیروی می کند؟ مبارزه نظامی

۵- منظور از جنگ های نامنظم چیست؟

جنگ های نامنظم مبتنی بر آگاهی فرهنگی و جغرافیایی سربازان محلی یک منطقه است که قادرند در موقعیت بومی خود، با امکانات محدود حتی در برابر تهاجم یک ارتش بزرگ نیز مقاومت کنند. سربازان جنگ های نامنظم معمولاً نقشه های از پیش برنامه ریزی شده را اجرا نمی کنند بلکه متناسب با موقعیت خاص جغرافیایی و فرهنگی خود عمل می کنند.

صفحه ۳۴

۶- اصطلاح «جنگ های نامنظم» را اولین بار چه کسی به کار برد؟ مصطفی چمران

۷- یک نمونه از جنگ های نامنظم نام ببرید. مقاومت مردم آمرلی

۸- در جنگ های نامنظم، افراد چگونه با نظم موجود مواجه می شوند؟

در جنگ های نامنظم افراد از نظم موجود پیروی نمی کنند بلکه از آن فراتر می روند و با ارزش ها و معانی پیوند می خورند. سربازان جنگ های نامنظم به سبب انگیزه های اخلاقی و آرمان های معنویشان، توانی فراتر از نظم موجود به دست می آورند.

صفحه ۳۴

خشت بنای جامعه

۹- خشت بنای جامعه چیست؟

کنش اجتماعی خشت بنای جامعه است و تمامی پدیده های اجتماعی خرد و کلان با کنش های اجتماعی پدید می آیند.

۱۰- ساختارهای اجتماعی چگونه شکل می گیرند؟

ساختارهای اجتماعی، هر چقدر هم جا افتاده و باسابقه باشند، با کنش های افراد به وجود آمده اند و برقرارند.

صفحه ۳۵

۱۱- یک نمونه مثال بزنید که کنش اجتماعی افراد باعث ایجاد مسایل اجتماعی در جامعه می‌شود؟

مثال اول: تاجری میان سال، واردکننده لوازم خانگی است. او با اداره هایی مانند گمرک و دارایی سر و کار زیادی دارد و تلاش می‌کند، کار خود را در این اداره ها به ساده ترین و سریع ترین شکل ممکن، پیش ببرد. به همین دلیل با برخی مسئولان و کارکنان این اداره ها روابط دوستانه برقرار کرده و گاهی به آنها هدایای ارزشمندی می‌دهد. البته از این امر چندان راضی نیست ولی آن را تنها راه پیشبرد کارهایش می‌داند. او معتقد است که کار در نظام اداری کشور فقط با پرداخت رشوه و برقراری رابطه، انجام می‌شود. (مساله رشوه)

مثال دوم: منزل کارمند با سابقه یکی از اداره های دولتی شهر تهران تا اداره اش فاصله زیادی دارد. هرچند او می‌تواند با مترو یا اتوبوس تندرو به محل کار برود اما اغلب ترجیح می‌دهد از ماشین خود استفاده کند، چون تحمل معطلی و شلوغی را ندارد. او از ترافیک سنگین خیابان ها و آلودگی هوا شکایت دارد و معتقد است که مسئولان به درستی به وظایف خود عمل نمی‌کنند؛ برای همین، این مشکلات سال هاست که حل نشده باقی مانده اند. (مساله ترافیک)

۱۲- نظام اداری محصول چیست؟

محصول کنش های مدیران، کارکنان، قانون گذاران و مراجعان است.

۱۳- یک نمونه مثال بزنید که کنش اجتماعی افراد می‌تواند در حل مسایل اجتماعی جامعه موثر باشد؟

مثال اول: آقای تاجر به عنوان یک وارد کننده کالا یا پرداخت کننده مالیات، فردی بیرون از این نظام اداری نیست بلکه خود، عضوی از آن است و همچنان که با اقداماتش می‌تواند در تداوم و تثبیت آن نقش داشته باشد، می‌تواند موجب تغییر و تحول در آن نیز بشود. او با برقراری روابط دوستانه و پرداخت رشوه، خود به تداوم مشکلاتی که از آن گله مند است، کمک می‌کند. اگر از پرداخت رشوه برای پیشبرد کارش صرف نظر کند و دیگر همکارانش را هم از چنین کاری باز دارد، مسلماً با موانع و دشواری هایی مواجه می‌شود اما به سهم خود برای اصلاح این ساختار تلاش کرده است و چه بسا به مرور در این تغییر، موفق شود.

مثال دوم: آقای کارمند نیز با استفاده از خودروی خود، در تداوم ترافیک شهری و آلودگی هوا سهیم است و اگر از وسایل حمل و نقل عمومی استفاده کند، می‌تواند در حل این مشکلات مؤثر باشد.

۱۴- چه ارتباطی بین «مسایل اجتماعی» و «کنش افراد» وجود دارد؟

مشکلات و مسائل اجتماعی، آن چنان که به نظر می‌رسند، بیرون از دایره نفوذ و تأثیر افراد نیستند و این گونه نیست که فقط افراد خاصی، مثل مسئولان و مدیران، بتوانند بر آنها تأثیر بگذارند. همه ما از آنجا که عضوی از جامعه هستیم، با کنش های اجتماعی خود، در حفظ وضع موجود یا تغییر آن، اثر می‌گذاریم اگر چه میزان تأثیرگذاری همه اعضای جامعه یکسان نیست و صاحبان برخی مشاغل و مسئولیت ها، نسبت به سایرین اثرگذاری بیشتری دارند.

..... صفحه ۳۶

۱۵- چه ارتباطی بین «زندگی اجتماعی انسان» و «نظم» وجود دارد؟

زندگی اجتماعی انسان و نظم، همزاد یکدیگرند اما انسان ها صرفاً مجریان نظم نیستند بلکه قادرند با توجه به آرمان ها و ارزش های خود، نظم اجتماعی را تغییر دهند و از مشکلات احتمالی ساختارهای اجتماعی بکاهند. به هر میزان که این آرمان ها و ارزش ها والاتر و انگیزه افراد برای تحقق بخشیدن به آنها قوی تر باشد، تغییر مهم تری ایجاد خواهد شد.

۱۶- چه عواملی موجب می‌شوند انسان ها تغییرات مهم تری ایجاد نمایند؟

به هر میزان که آرمان ها و ارزش ها والاتر و انگیزه افراد برای تحقق بخشیدن به آنها قوی تر باشد، تغییر مهم تری ایجاد خواهد شد.

۱۷- مثال هایی ذکر کنید که نشان دهد انسان ها می‌توانند با نظم موجود برخورد های متفاوت داشته باشند.

ممکن است تاجری که مثال زده ایم، مشکلات زیادی را تحمل کند اما برای حفظ منافع اقتصادی اش، انگیزه زیادی برای تغییر وضعیت موجود نداشته باشد یا کارمندی که درباره او سخن گفته ایم، با مشکلات شهری متعددی مواجه باشد اما برای حل

آنها هیچ اقدامی نکنند. در مقابل، ممکن است عموم مردم چنان انگیزه ای پیدا کنند که آغازگر حل یک بحران جهانی شوند؛ همانطور که مقاومت مردم آمرلی، سرآغاز فروپاشی داعش شد.

..... صفحه ۳۷

۱۸- منظور از کنش اجتماعی چیست؟

فعالیت معناداری که با توجه به دیگری انجام می شود.

۱۹- آیا می توان کنش های انسان را با روش تجربی تحلیل کرد؟ چرا؟

خیر. انسان ها، برخلاف پدیده های طبیعی، آگاهانه عمل می کنند و عملشان معنادار است. آنها در شرایط گوناگون، رفتارهای متفاوتی از خود نشان می دهند. به همین دلیل کنش انسان را نمی توان فقط با روش تجربی تحلیل کرد، زیرا اگرچه حس و تجربه از ابزارهای مهم شناخت علمی هستند اما روش تجربی توان فهم معانی کنش انسان ها را ندارد.

۲۰- رویکرد پوزیتیویستی چه دیدگاهی نسبت به معنای کنش دارند؟

رویکرد پوزیتیویستی بر آنچه مشاهده می شود تمرکز می کند و اغلب معنای کنش و آنچه درون انسان می گذرد را نادیده می گیرد.

..... صفحه ۳۸

۲۱- نادیده گرفتن کنش در زندگی اجتماعی انسان ها چه پیامدهایی دارد؟ نام ببرید.

خلاقیت زدایی، ارزش زدایی، معنازدایی

۲۲- جامعه شناسان پوزیتیویستی چه دیدگاهی نسبت به مفهوم اراده و خلاقیت دارند؟

جامعه شناسان پوزیتیویستی با تأکید بیش از اندازه بر نظم اجتماعی و یکسان دانستن نظم اجتماعی و نظم طبیعی، اراده و خلاقیت انسان ها را نادیده می گیرند.

۲۳- تأکید افراطی بر نظم اجتماعی در رویکرد پوزیتیویستی چه پیامدی دارد؟

تأکید افراطی بر نظم اجتماعی به تدریج سبب می شود افراد بدون آنکه بدانند این نظم برای تحقق چه آرمان ها و ارزش هایی است، صرفاً آن را رعایت کنند. به علاوه، این تأکید موجب سرکوب روحیه خلق انسان ها در بسیاری عرصه ها مانند هنر، ارتباط و اندیشه می شود.

۲۴- نمونه های از خلاقیت های انسانی نام ببرید که با فراتر رفتن از نظم موجود پدید می آیند؟

انقلاب های اجتماعی، اندیشه های جدید، شاهکارهای هنری و اختراعات بزرگ

۲۵- مفهوم خلاقیت زدایی که یکی از پیامدهای نادیده گرفتن کنش است، شرح دهید؟

کنش اجتماعی، ارادی است. اما جامعه شناسان پوزیتیویستی با تأکید بیش از اندازه بر نظم اجتماعی و یکسان دانستن نظم اجتماعی و نظم طبیعی، اراده و خلاقیت انسان ها را نادیده می گیرند. تأکید افراطی بر نظم اجتماعی به تدریج سبب می شود افراد بدون آنکه بدانند این نظم برای تحقق چه آرمان ها و ارزش هایی است، صرفاً آن را رعایت کنند. به علاوه، این تأکید موجب سرکوب روحیه خلق انسان ها در بسیاری عرصه ها مانند هنر، ارتباط و اندیشه می شود. انقلاب های اجتماعی، اندیشه های جدید، شاهکارهای هنری و اختراعات بزرگ هنگامی پدید می آیند که انسان از نظم موجود گامی فراتر می گذارد

۲۶- تعبیر قفس آهنین از کیست؟ ماکس وبر

۲۷- منظور وبر از قفس آهنین چیست؟

ماکس وبر از سلطه نظمی که گویا هدفی جدا از انسان ها و نیازهای واقعی آنها دارد، به قفس آهنین تعبیر می کند.

۲۸- مفهوم خلاقیت زدایی با نادیده گرفتن کدام ویژگی کنش ارتباط دارد؟ ارادی بودن

۲۹- مفهوم ارزش زدایی با نادیده گرفتن کدام ویژگی کنش ارتباط دارد؟ هدف دار بودن

۳۰- در کنش اجتماعی، آیا اهداف کنشگران قابل مشاهده هستند؟

برخی اهداف کنشگران قابل مشاهده اند ولی انسان ها اغلب در کنش هایشان به دنبال تحقق اهداف و ارزش هایی هستند که دیگران نمی توانند آنها را مشاهده کنند.

۳۱- آیا در جامعه‌شناسی پوزیتیویستی می‌توان ارزش‌ها را فهم کرد؟ چرا؟

خیر. در جامعه‌شناسی پوزیتیویستی ارزش بودن مهربانی و فداکاری و ضد ارزش بودن کینه توزی و خودخواهی قابل فهم نیست؛ زیرا با استفاده از روش‌های تجربی نمی‌توان گفت که مهربانی یک فضیلت اخلاقی و کینه توزی یک رذیلت اخلاقی است.

..... صفحه ۳۹

۳۲- نادیده گرفتن ارزش‌ها در جامعه‌شناسی پوزیتیویستی چه پیامدی دارد؟

به سبب اینکه بسیاری از کنش‌های عاطفی، هنری، اخلاقی و مذهبی با رویکرد پوزیتیویستی قابل توضیح نیستند، کسانی که فقط روش‌های تجربی را معتبر می‌دانند، با انکار ارزش‌های عاطفی، اخلاقی، مذهبی و... دچار اخلاق‌گریزی می‌شوند.

۳۳- مفهوم ارزش زدایی را به طور کامل توضیح دهید؟

کنش اجتماعی، هدف دار است. برخی اهداف کنشگران قابل مشاهده اند ولی انسان‌ها اغلب در کنش‌هایشان به دنبال تحقق اهداف و ارزش‌هایی هستند که دیگران نمی‌توانند آنها را مشاهده کنند. در جامعه‌شناسی پوزیتیویستی ارزش بودن مهربانی و فداکاری و ضد ارزش بودن کینه توزی و خودخواهی قابل فهم نیست؛ زیرا با استفاده از روش‌های تجربی نمی‌توان گفت که مهربانی یک فضیلت اخلاقی و کینه توزی یک رذیلت اخلاقی است. به سبب اینکه بسیاری از کنش‌های عاطفی، هنری، اخلاقی و مذهبی با رویکرد پوزیتیویستی قابل توضیح نیستند، کسانی که فقط روش‌های تجربی را معتبر می‌دانند، با انکار ارزش‌های عاطفی، اخلاقی، مذهبی و... دچار اخلاق‌گریزی می‌شوند.

۳۴- برای مفهوم ارزش زدایی در غرب مثال ذکر کنید؟

بزرگ‌ترین کشتار جهان در جنگ‌های جهانی اول و دوم، میان توسعه یافته‌ترین کشورها رخ داد و با فاجعه هیروشیما و ناکازاکی پایان یافت. تعداد کشته‌های دو جنگ جهانی را با تعداد کشته‌های حمله مغول به ایران بزرگ مقایسه کنید.

۳۵- جامعه‌شناسان پوزیتیویست، علل اعتیاد برخی جوانان و نوجوانان به اینترنت و بازی رایانه‌ای را چگونه توضیح می‌دهند؟

جامعه‌شناسان پوزیتیویست نشان داده‌اند که میان عواملی مانند میزان پرخاشگری، هیجان، خواب، وضعیت تحصیلات و تأهل با اعتیاد به اینترنت و بازی‌های رایانه‌ای رابطه وجود دارد.

۳۶- مفهوم معنا زدایی با نادیده گرفتن کدام ویژگی کنش ارتباط دارد؟ آگاهانه و ارادی بودن

۳۷- نادیده گرفتن معنای کنش (معنا زدایی) در جامعه‌شناسی پوزیتیویستی، چه پیامدی دارد؟

نادیده گرفتن معنای کنش، سبب شده است که، بیشتر مطالعات پوزیتیویستی به توصیف خصوصیات و رفتارهای قابل مشاهده ما محدود شوند.

۳۸- اگر اعتیاد برخی جوانان و نوجوانان به اینترنت و بازی رایانه‌ای را بر اساس تفسیر آن‌ها بررسی کنیم به چه نتیجه‌ای می‌رسیم؟

اگر تفسیرهای جوانان و نوجوانان را در نظر بگیریم، متوجه خواهیم شد که عامل اصلی گرایش این کاربران به اینترنت و بازی‌های رایانه‌ای، معنای استفاده از این ابزار است. بیشتر جوانان و نوجوانان استفاده هر چه بیشتر از اینها را به روز بودن، سرگرمی، هیجان، آزادی و توانایی معنا می‌کنند. این قبیل معانی و انگیزه‌ها، عوامل اصلی حضور افراطی جوانان و نوجوانان در فضاهای مجازی است.

..... صفحه ۴۰

۳۹- چگونه می‌توان انگیزه جوانان و نوجوانان (در استفاده از اینترنت و...) را فهم کرد؟

برای فهم انگیزه جوانان و نوجوانان نمی‌توان از روش‌های تجربی استفاده کرد، بلکه باید همدلانه با جوانان همراه شد تا مسائل زندگی و آرزوهای آنها را فهمید و آنان را یاری داد.

۴۰- همراهی همدلانه در جامعه‌شناسی به چه معناست؟

همراهی همدلانه به معنای تأیید کنشگران نیست، بلکه به معنای نگاه کردن به مسائل آنها از منظر خودشان و تلاش برای فهم آنهاست. ما در جهان اجتماعی با افراد آگاه سروکار داریم و لازم است با توجه به تفسیر آنها از خودشان، به فهم همدلانه رفتار آنها دست پیدا کنیم.

۴۱- مفهوم معناداری را به طور خلاصه شرح دهید.

کنش اجتماعی آگاهانه و معنادار است. اما جامعه‌شناسان پوزیتیویست در بررسی‌های خود به معنای کنش توجه نمی‌کنند. نادیده گرفتن معنای کنش، سبب شده است که، بیشتر مطالعات پوزیتیویستی به توصیف خصوصیات و رفتارهای قابل مشاهده ما محدود شوند.

..... صفحه ۴۱

۴۲- تأکید بیش از اندازه بر نظم اجتماعی چه پیامدی دارد؟

تأکید بیش از اندازه بر نظم اجتماعی به حذف اراده و خلاقیت، ارزش و اخلاق، آگاهی و معنا از زندگی اجتماعی می‌انجامد و شور زندگی را از انسان‌ها می‌گیرد.

۴۳- برای جلوگیری از پیامدهایی چون حذف خلاقیت، ارزش، اخلاق و... از زندگی اجتماعی، جامعه‌شناسان کدام مفهوم را مورد توجه قرار دادند؟ کنش اجتماعی

۴۴- تأکید بیش از اندازه بر نظم اجتماعی چه پیامدی دارد؟

تأکید بیش از اندازه بر نظم اجتماعی به حذف اراده و خلاقیت، ارزش و اخلاق، آگاهی و معنا از زندگی اجتماعی می‌انجامد و شور زندگی را از انسان‌ها می‌گیرد.

۴۵- نظریه پردازان کنش اجتماعی، مهم‌ترین ویژگی کنش را چه می‌دانند؟ آگاهی و معناداری

۴۶- نظریه پردازان کنش اجتماعی، زندگی اجتماعی را با تأکید بر و مطالعه می‌کنند.

آگاهی - معنا

۴۷- نظریه پردازان کنش اجتماعی، نسبت به ویژگی‌های اراده و ارزش یک کنش اجتماعی چه دیدگاهی دارند؟

ویژگی‌های دیگر کنش، یعنی اراده و ارزش را مهم می‌دانند ولی آنها را برخاسته از آگاهی و تابع آن می‌بینند.

۴۸- کدام نگاه مسیر را برای عبور از جامعه‌شناسی پوزیتیویستی و روی آوردن به جامعه‌شناسی تفهیمی - تفسیری

هموار ساخت؟

نظریه پردازان کنش اجتماعی، آگاهی و معناداری را مهم‌ترین ویژگی کنش اجتماعی می‌دانند و زندگی اجتماعی انسان را با تأکید بر آگاهی و معنا، مطالعه می‌کنند. این جامعه‌شناسان، ویژگی‌های دیگر کنش، یعنی اراده و ارزش را مهم می‌دانند ولی آنها را برخاسته از آگاهی و تابع آن می‌بینند. همین نگاه مسیر را برای عبور از جامعه‌شناسی پوزیتیویستی و روی آوردن به جامعه‌شناسی تفهیمی - تفسیری هموار ساخت.

چنل پایه دوازدهم
@Konkuran

پاسخ سوالات متن درس چهارم

❖ شرح دهید صفحه ۳۶

ویژگی کنش کنش اجتماعی	آگاهانه بودن	ارادی بودن	هدفدار بودن	معنادار بودن
کاشت سبزه برای نوروز	فرد با آگاهی اقدام به کاشت سبزه می‌کند و معنای آن را درک می‌کند.	فرد با اراده خود سبزه را می‌کارد و می‌تواند با اراده خود آن را متوقف کند.	فرد با هدف آماده شدن برای مراسم نوروز و تهیه سفره هفت سین، اقدام به کاشت سبزه می‌کند.	کاشت سبزه به معنای استقبال از بهار و نوروز در هفت سین است و سبزه نماد سبزی و خرمی است.
پوشیدن لباس سیاه در مراسم تدفین	فرد آگاهانه تصمیم به پوشیدن لباس سیاه می‌گیرد و معنای آن را در اجتماع درک می‌کند.	فرد با اراده خود لباس سیاه را می‌پوشد و می‌تواند از این کار خودداری کند.	فرد با هدف دلجویی و عرض تسلیت به مصیبت دیدگان لباس سیاه می‌پوشد.	لباس سیاه در فرهنگ ایران به معنای اندوه و غم است.

❖ مقایسه کنید صفحه ۴۱

انسان به مثابه شی: در روابط اجتماعی، منفعل تابع و مطیع است. قدرت ایجاد تغییر یا اعتراض ندارد. خود را با شرایط سازگار می‌کند. قادر به ایجاد خلاقیت، نوآوری و انعطاف نیست.

انسان به مثابه آگاهی و معنا: در روابط اجتماعی فعالانه حضور دارد و مشارکت می‌کند. هنگامی که شرایط را نامساعد ببیند، دست به تغییر می‌زند. مفاهیم و معانی جدید خلق می‌کند.

چنل پایه دوازدهم
@Konkuran

درس پنجم: معنای زندگی

سوالات متن - پاسخ فعالیت‌ها

نگارش: دکتر مرزده قربانعلی زاده

سرگروه علوم اجتماعی استان گیلان

پرسش از معنای زندگی

صفحه ۴۴

- ۱- نمونه سوال هایی را ذکر کنید که به پرسش از معنای زندگی مرتبط است.
 - زندگی چیست و انسان‌ها با چه آرمان، انگیزه و دلیلی به زندگی ادامه می‌دهند؟
 - انسان‌ها چه تفاوتی با یکدیگر دارند که برخی در زندگی خود امیدوارند و برخی احساس پوچی و بیهودگی می‌کنند و زندگی را تکراری و ملال آور می‌بینند؟
 - چه چیزهایی زندگی را گوارا و شیرین می‌کند و چه عواملی آن را تلخ و ناگوار می‌سازد؟
 - معیار زنده بودن چیست؟
 - آیا به صرف وجود علائمی چون نفس کشیدن، خوردن و رشد جسمانی می‌توان انسان را زنده دانست؟
 - مرگ پایان زندگی است یا مرحله‌ای از مراحل زندگی انسان است؟ ...
- ۲- در جهان متجدد و در میان صاحب نظران علوم اجتماعی چه پرسش‌هایی درباره معنای زندگی مطرح بود؟
 - آیا زندگی معنادار است؟
 - چه چیزی به زندگی، لذت‌ها و رنج‌های آن معنا می‌بخشد؟
 - آیا زندگی معانی از پیش تعیین شده دارد یا انسان‌ها خود به زندگی خویش معنا می‌بخشند؟
 - آیا انسان از معنای زندگی اش آگاه است یا از آن غافل است؟
 - آیا کنش‌های افراد، بیانگر معنای زندگی آنهاست؟
 - آیا انسان به همه معانی مختلفی که می‌توان برای زندگی در نظر گرفت، گرایش یکسانی دارد یا بنا به سرشت خود، به برخی معانی زندگی گرایش بیشتری دارد و از برخی معانی متنفر و گریزان است؟ و
- ۳- مسئله درباره کل زندگی انسان و در مورد تمام پدیده‌های اجتماعی از جمله کنش‌ها مطرح است. معنا
- ۴- یکی از پرسش‌های مهم و کلیدی برای اندیشمندان علوم اجتماعی چیست؟
 چگونه می‌توان معنای زندگی و معنای کنش انسان‌های دیگر را فهمید.

پسچیدگی پدیده‌های انسانی و اجتماعی

صفحه ۴۵

- ۵- بررسی و مطالعه پدیده‌های انسانی و اجتماعی، چه زمانب به نتیجه‌گیری‌های غلط و اشتباه منجر می‌شود؟
 زمانی که بدون توجه به عمق آنها بررسی صورت گیرد.
- ۶- یک مثال برای پدیده «شهادت طلبی» ذکر کنید.
 در طول هشت سال جنگ تحمیلی عراق علیه ایران، صدها هزار نفر از رزمندگان ایرانی جان خود را از دست دادند. بسیاری از این شهیدان، در سنین جوانی و نوجوانی، در شیرین‌ترین دوران عمر خود، به شهادت رسیدند. روایت‌ها و مستندات به جا

مانده از آن دوران، از آرزو و رقابت تنگاتنگ رزمندگان برای شهادت حکایت می‌کند. بسیاری از بازماندگان این دوران، زنده ماندن خود در جنگ و جاماندن از قافلهٔ هم‌زمان شهیدشان را خسرانی بزرگ و مهم‌ترین حسرت زندگیشان می‌دانند.

..... صفحه ۴۶

۷- برای پدیده «فدا کردن جان برای وطن» را شرح دهید.

در همهٔ جنگ‌ها همیشه سربازانی بوده‌اند که با آگاهی کامل از احتمال کشته شدن پا به میدان جنگ گذاشته‌اند؛ این سربازان قطعاً انگیزه‌های مهمی مانند دفاع از وطن و پیروزی بر دشمن داشته‌اند. اما شاید نتوان به آسانی سربازانی را یافت که جان باختن در راهی که برگزیده‌اند را بخشی از کمال خود بدانند و آن را آرزو کنند.

۸- منظور از پدیده «خودکشی» چیست؟

خودکشی یک کنش غیرعادی است که از گرایش به مردن به جای زنده ماندن حکایت دارد. گرایشی که برخلاف طبیعت و سرشت انسان است.

۹- شباهت پدیده‌های «شهادت طلبی»، «فدا کردن جان برای وطن» و «خودکشی» چیست؟

دست شستن از جان و زندگی در دنیا و استقبال از مرگ است.

۱۰- تفاوت پدیده‌های «شهادت طلبی»، «فدا کردن جان برای وطن» و «خودکشی» چیست؟

تفاوت آنها در معنای متفاوتشان است و دقیقاً همین معانی متفاوت، هویت آنها را تعیین می‌کند و از آنها سه پدیدهٔ مختلف می‌سازد.

۱۱- برخی از معانی پدیده «شهادت طلبی» را بنویسید.

شوق به حیات جاودانه، عشق به دیدار محبوب، دفاع از دین، مبارزه با ظلم، اقامهٔ حق، مبارزه با باطل و...

۱۲- برخی از معانی پدیده «فدا کردن جان برای وطن» را بنویسید.

دفاع از غرور ملی، میهن دوستی، غلبه بر دشمن، کشورگشایی، هیجان و...

۱۳- برخی از معانی پدیده «خودکشی» را بنویسید.

رنج‌گریزی، احساس پوچی، فشارهای اقتصادی، بحران‌های اجتماعی، بحران معنویت و ...

۱۴- چه عاملی جامعه‌شناسان، روان‌پزشکان، اقتصاددانان، حقوق‌دانان و حتی فیلسوفان را به مطالعهٔ پدیده خودکشی و چاره‌اندیشی برای آن وا داشت؟

به این دلیل که پس از انقلاب صنعتی، مسئلهٔ خودکشی به شکل بی‌سابقه‌ای در جوامع صنعتی رواج پیدا کرد.

۱۵- آیا صاحب‌نظران علوم اجتماعی به پاسخ مشترکی در مورد چرایی وقوع خودکشی دست یافتند؟

پاسخ‌های صاحب‌نظران علوم مختلف به چرایی وقوع خودکشی با یکدیگر متفاوت است، علاوه بر این اندیشمندان یک حوزه نیز در این باره نظرات متفاوت و حتی متعارضی ابراز کرده‌اند.

..... صفحه ۴۷

۱۶- مثالی ذکر کنید که نظرات متفاوت صاحب‌نظران علوم اجتماعی را نسبت به پدیده خودکشی را نشان دهد.

برای مثال جامعه‌شناسانی که در تحلیل خودکشی به عوامل اقتصادی مانند فقر، کاهش رفاه عمومی و ... توجه کرده‌اند، از سوی برخی دیگر از جامعه‌شناسان با این انتقاد روبه‌رو هستند که نرخ خودکشی در بعضی از کشورها با سطح رفاه عمومی بالا، بیشتر از برخی جوامع با سطح رفاه و شرایط اقتصادی پایین‌تر است.

۱۷- وجود نظریات متفاوت در علوم اجتماعی نشان‌دهنده چیست؟

وجود نظریات متفاوت، نشانهٔ پیچیدگی و عمق پدیده‌های اجتماعی و البته دشواری فهم آنهاست.

۱۸- چه نوع رویکردهایی پیچیدگی و عمق پدیده‌ها را نادیده می‌گیرند و از پدیده‌های اجتماعی و انسانی هویت زدایی می‌کنند؟

رویکردهایی که به دنبال پاسخ‌های ساده، سراسر و کاملاً قابل پیش‌بینی درباره‌ی چرایی وقوع پدیده‌های اجتماعی هستند.

۱۹- رویکردهایی که برای دستیابی به پاسخ‌های ساده، سراسر و کاملاً قابل پیش‌بینی درباره‌ی چرایی وقوع پدیده‌های اجتماعی اند به چه نتایجی دست می‌یابند؟

پیچیدگی و عمق این پدیده‌ها را نادیده می‌گیرند و از پدیده‌های اجتماعی و انسانی هویت زدایی می‌کنند.

..... صفحه ۴۸

۲۰- تمامی پدیده‌های اجتماعی، نتیجه و برآیند چیست؟ کنش‌های معنادار انسانی

۲۱- رویکرد تفهیمی-تفسیری در ارتباط با معنای کنش چه دیدگاهی دارد؟

رویکرد تفهیمی تفسیری در تقابل با رویکرد پوزیتیویستی، بر این باور است که کنشگران بر اساس معنایی که در ذهن دارند، دست به عمل می‌زنند. بنابراین برای فهم زندگی اجتماعی باید از ظاهر پدیده‌های اجتماعی عبور کرد و به معانی نهفته در کنش‌ها راه یافت.

۲۲- وقتی از معنای کنش می‌پرسیم دقیقاً درباره‌ی چه چیزی سؤال می‌کنیم؟

-گاهی منظورمان قصد و هدف کنشگر از انجام دادن کنش است؛ مثلاً ممکن است هدف دانش‌آموزی از درس خواندن، کشف حقیقت، افزایش معلومات، اشتغال، کسب موقعیت اجتماعی و... باشد.

-گاهی منظورمان چیزی است که کنش‌انسان، نماد و نشانه‌ای از آن است و بر آن دلالت می‌کند؛ مثلاً درس خواندن یک دانش‌آموز می‌تواند نشان‌دهنده‌ی فضای رقابتی در مدرسه، ارزشمند بودن سوادآموزی در جامعه، اهمیت تحصیلات برای والدین و... باشد.

۲۳- یک نمونه مثال ذکر کنید که قصد و هدف کنشگر از انجام دادن کنش را نشان دهد.

مثلاً ممکن است هدف دانش‌آموزی از درس خواندن، کشف حقیقت، افزایش معلومات، اشتغال، کسب موقعیت اجتماعی و... باشد.

۲۴- یک نمونه مثال ذکر کنید که نماد و نشانه کنش (دلالت) را نشان دهد.

مثلاً درس خواندن یک دانش‌آموز می‌تواند نشان‌دهنده‌ی فضای رقابتی در مدرسه، ارزشمند بودن سوادآموزی در جامعه، اهمیت تحصیلات برای والدین و... باشد.

۲۵- برای پی بردن به هدف کنش، باید به راه یابیم. ذهن کنشگر

۲۶- برای فهمیدن دلالت‌های کنش، باید به که کنشگر در آن عمل می‌کند، مراجعه کنیم. زمینه فرهنگی

۲۷- پی بردن به هدف کنش و دلالت‌های کنش چگونه ممکن است؟

برای پی بردن به هدف کنش، باید به ذهن کنشگر راه یابیم و برای فهمیدن دلالت‌های کنش، باید به زمینه فرهنگی‌ای که کنشگر در آن عمل می‌کند، مراجعه کنیم.

۲۸- فهم هر کنش مستلزم چیست؟

فهم هر کنشی مستلزم دسترسی به معنای ذهنی (فردی) و معنای فرهنگی (اجتماعی) نهفته در آن است.

۲۹- معانی گوناگون و خرده فرهنگ‌های مختلف، چگونه درون هر جهان اجتماعی شکل می‌گیرد؟

کنشگران فردی و جمعی، هم در معنای ذهنی و هم در معنای فرهنگی، فعال و خلاق اند. همین فعالیت و خلاقیت کنشگران، موجب پیدایش معانی گوناگون و در نتیجه آن، پدید آمدن خرده فرهنگ‌ها و گروه‌های مختلف، درون هر جهان اجتماعی می‌شود.

..... صفحه ۴۹

- ۳۰- فرهنگ‌ها و جهان‌های اجتماعی مختلف چگونه شکل می‌گیرند؟
 خلاق و فعال بودن انسان‌ها در تولید معانی، موجب پیدایش فرهنگ‌ها و جهان‌های اجتماعی مختلف می‌شود. جهان‌های اجتماعی مختلف، معانی ذهنی و فرهنگی متفاوتی پدید می‌آورند.
- ۳۱- یک نمونه مثال ذکر کنید که جهان‌های اجتماعی مختلف، معانی ذهنی و فرهنگی متفاوتی پدید می‌آورند؟
 مثلاً ممکن است لباس و ظاهر زیبا در فرهنگی، بر جایگاه و پایگاه اجتماعی والا دلالت نکند یا در فرهنگ دیگری، علم آموزی بر ارزشمندی علم دلالت نکند بلکه با هدف غلبه بر دیگران یا به دست آوردن شغل پر درآمد، انجام شود.
- ۳۲- تنوع و تکثر معانی چه پیامدی دارد؟
 تنوع و تکثر معانی، موجب پیچیدگی کنش‌های انسانی و دشواری فهمیدن معانی آنها می‌شود.
- ۳۳- برای فهم کنش انسانی باید از چه روش‌هایی استفاده کرد؟
 بنابراین برای فهم کنش انسان‌ها باید به سراغ روش‌هایی رفت که تنوع‌ها و تفاوت‌های معانی کنش را در نظر قرار می‌گیرند این روش‌ها به نام «روش‌های کیفی» شناخته می‌شود.
- ۳۴- جامعه‌شناسی پوزیتیویستی از کدام روش‌های استفاده می‌کند؟ روش‌های کمی
 ۳۵- دو نمونه از روش‌های کیفی را نام ببرید. روش قوم‌نگاری- روش مطالعه موردی
 ۳۶- منظور از روش قوم‌نگاری چیست؟
 در این روش، پژوهشگر برای مدتی با قومی که قصد تحقیق درباره آنها را دارد، زندگی می‌کند؛ خود را در شرایط فرهنگی آن قوم قرار می‌دهد و کنش‌هایشان را تجربه می‌کند تا آنها را بهتر بشناسد.

..... صفحه ۴۰

- ۳۷- منظور از روش مطالعه موردی چیست؟
 یکی از روش‌های کیفی است. اگر محقق بخواهد تمامی ابعاد یک پدیده اجتماعی خاص مثلاً یک فرد، یک نهاد اجتماعی یا یک فرهنگ را مطالعه کند و عمق پنهان و منحصر به فرد بودن آن را نشان دهد، از این روش استفاده می‌کند.
- ۳۸- برای روش مطالعه موردی یک مثال ذکر کنید.
 برای مثال یکی از جامعه‌شناسان برای تحقیق درباره بیمارستان روانی به عنوان یک نهاد اجتماعی و اثر آن بر بیماران، ماه‌ها به عنوان کارمند در یک بیمارستان روانی مشغول به کار شد و از طریق مشاهده مشارکتی به تحقیق پرداخت.

چنل پایه دوازدهم
 @Konkuran

پاسخ سوالات متن درس پنجم

چنل پایه دوازدهم @Konkuran

❖ گفتگو کنید صفحه ۴۸

بر مبنای وصیت نامه شهید سید جمال کمالی در صفحه ۴۵ کتاب:
شوق به حیات جاودانه، دست یافتن به معنای متعالی انسان، دیدار محبوب

❖ نمونه بیاورید صفحه ۵۱

مثلا در فرهنگ ایرانی اگر یک فرد، مقداری غذا در بشقاب قرار دهد و برای همسایه خود ببرد. هنگام پس دادن ظرف؛ در آن مقداری غذا قرار می دهند و ظرف را به صاحب آن تحویل می دهند و این کار نشانه احترام و تشکر است.

یا در فرهنگ ژاپن، هورت کشیدن هنگام خوردن سوپ در مقابل میزبان، نشانه خوشمزه بودن غذا برای مهمان و احترام به میزبان است اما در فرهنگ ایرانی این عمل نشانه بی احترامی است.

چنل پایه دوازدهم @Konkuran

درس ششم: قدرت اجتماعی

سوالات متن - پاسخ فعالیت ها

نگارش: دکتر مرزده قربانعلی زاده

سرگروه علوم اجتماعی استان گیلان

مقدمه

صفحه ۵۴

۱- انسان ها همواره کدام عوامل را ارزش های واسطه ای و پیش نیازهای دستیابی به سعادت و کمال حقیقی می دانستند؟ سه گانه قدرت- ثروت- دانش

۲- چرا انسان ها (در طول تاریخ) ثروت، قدرت و دانش را خوب و خیر می دانستند؟

انسان همواره سه گانه قدرت، ثروت و دانش را ارزش های واسطه ای و پیش نیازهای دستیابی به سعادت و کمال حقیقی می دانست، از این رو همه آنها را خوب و خیر می دید.

۳- انسان ها وقتی عملکرد سه گانه قدرت، ثروت و دانش را در دستیابی به سعادت، با یکدیگر مقایسه می کرد، به چه نتیجه ای می رسید؟

معمولا دانش را کاملا مثبت (خیر و خوب)، ثروت را خاکستری (نه خوب و نه بد) و قدرت را بیشتر منفی (بد) ارزیابی می کرد.

۴- انسان ها (در طول تاریخ) از کدام ملاک برای مقایسه (داوری اخلاقی) سه گانه قدرت، ثروت و دانش استفاده می کردند؟ دستیابی به سعادت

۵- چرا در دوران اخیر، داوری اخلاقی در مورد سه گانه ثروت، قدرت و احترام کنار گذاشته شد؟

در دوره اخیر، در گوشه ای از دنیا، برخی مدعی شدند، همین ارزیابی های اخلاقی و نگاه وسیله ای به قدرت و ثروت، دست و پا گیر بوده و مانع توسعه آنها شده است. پس از آن، قدرت و ثروت دیگر مورد داوری اخلاقی قرار نگرفتند تا با توسعه و گسترش آنها، زمینه آسایش و آرامش بشر فراهم شود. دانش نیز به علوم تجربی (ابزاری) محدود شد و برای نیل به همان هدف به خدمت گرفته شد.

۶- در دوران اخیر، چه عاملی باعث شد واکنش های شدیدی به سه گانه ثروت، قدرت و دانش صورت گیرد؟

دیری نپایید که در کنار نتایج خیره کننده و شگرف توسعه قدرت و ثروت، پیامدهای دیگری همانند فقر، نابرابری، سرکوب، جنگ و تخریب طبیعت و ... نیز ظاهر شدند. این پیامدهای ناخواسته و ناخوشایند، واکنش های شدیدی برانگیخت.

۷- در دوران اخیر، نخستین واکنش شدید به کدام سه گانه ثروت، قدرت و احترام صورت گرفت؟ ثروت

۸- با ظهور پیامدهای ناخواسته و ناخوشایند، چه واکنشی به «ثروت» صورت گرفت؟

ثروت دیگر نه یک امر خنثی (نه خوب و نه بد) بلکه ریشه بسیاری از ظلم ها و شرارت ها قلمداد شد و مالکیت، دزدی خوانده شد.

صفحه ۵۴

۹- با ظهور پیامدهای ناخواسته و ناخوشایند، چه واکنشی به «دانش» گرفت؟

خوش بینی به دانش مورد تردید جدی قرار گرفت. تا پیش از این، منازعات بر سر قدرت و ثروت را به قضاوت دانش می سپردند ولی حالا دیگر، خود دانش نیز مورد نزاع و کشمکش بود؛ یعنی دانش دیگر راهتمای ما به سوی سعادت نبود بلکه، به همراه قدرت و ثروت، رو به تاریکی و ظلمت می نهاد.

۱۰- پس از ایجاد شک و تردید نسبت به سه مزیت قدرت، ثروت و دانش، بشر چگونه واکنش نشان داد؟
در چنین شرایطی، بشر صرفاً به فایده و لذت ناشی از این مزایا بسنده کرد.

انواع قدرت

..... صفحه ۵۵

۱۱- قدرت به چه معناست؟

موجودی که بتواند کاری را با آگاهی و اراده خود انجام دهد، دارای قدرت است.

۱۲- چرا انسان کنشگری قدرتمند محسوب می شود؟

انسان به دلیل اینکه کارهای خود را با آگاهی و اراده انجام می دهد، کنشگری قدرتمند است

۱۳- دامنه «قدرت فردی» انسان چگونه است؟

قدرت فردی انسان محدود است. او نمی تواند همه نیازهای خود را به تنهایی برآورده سازد و برای تأمین برخی از نیازهای خود، به کمک دیگران احتیاج دارد.

۱۴- منظور از «قدرت اجتماعی» چیست؟

قدرت اجتماعی هنگامی پیدا می شود که انسان برای رسیدن به اهداف خود بتواند بر اراده دیگران تأثیر بگذارد و کار ارادی دیگران را به خدمت بگیرد. کسانی که توان تأثیرگذاری بیشتری بر اراده دیگران دارند، از قدرت اجتماعی بیشتری برخوردارند. علاوه بر افراد، نهادها، سازمان ها و جوامع نیز دارای قدرت اجتماعی هستند.

قدرت مقبول و قدرت مشروع

..... صفحه ۵۶

۱۵- آیا قدرت اجتماعی بدون پذیرش دیگران پدید می آید؟

خیر. قدرت اجتماعی بدون پذیرش و توافق دیگران پدید نمی آید؛ یعنی دیگران باید بپذیرند که مطابق آنچه از آنها خواسته می شود، عمل کنند

۱۶- تنها راه تأثیر گذاردن بر اراده دیگران و به خدمت گرفتن فعالیت ارادی ایشان، چیست؟ جلب تبعیت آنها

۱۷- جلب تبعیت از دیگران به چند صورت است؟ توضیح دهید.

تبعیت با کراهت؛ تبعیتی است که ناشی از تهدید و ترس باشد.

تبعیت با رضایت؛ تبعیتی است که با رضایت و میل درونی همراه است.

..... صفحه ۵۷

۱۸- کدام قدرت دارای مقبولیت است؟

قدرتی که بدون استفاده از تهدید و با رضایت طرف مقابل به دست می آید، دارای مقبولیت است.

۱۹- منظور از «اقتدار» چیست؟

قدرتی که با مقبولیت همراه باشد و به صورت رسمی پذیرفته شده باشد، اقتدار نامیده می شود.

۲۰- قدرتی که بدون استفاده از تهدید و با رضایت تبعیت کنندگان به دست می آید، دارد. مقبولیت

۲۱- منظور از مشروعیت قدرت چیست؟

مشروعیت قدرت به این معناست که قدرت مطابق یک نظام عقیدتی و ارزشی اعمال شود.

۲۲- مدار مقبولیت و مشروعیت چیست؟

مدار مقبولیت، خواست و اراده کسانی است که قدرت بر آنها اعمال می شود، اما مدار مشروعیت، حق و باطل بودن است.

۲۳- انواع قدرت مشروع را نام ببرید. مشروعیت حقیقی مشروعیت دروغین

۲۴- منظور از مشروعیت حقیقی و مشروعیت دروغین چیست؟

اگر قدرت مطابق قانون و حکم الهی باشد، مشروعیت حقیقی دارد، اما اگر موافق با ایدئولوژی‌های ساختگی بشری باشد، مشروعیت دروغین دارد.

۲۵- چه رابطه‌ای بین مقبولیت و مشروعیت حقیقی وجود دارد؟

مقبولیت و مشروعیت حقیقی می‌توانند با هم باشند و می‌توانند از یکدیگر جدا باشند.

۲۶- چه زمانی قدرت هم مشروعیت حقیقی و هم مقبولیت اجتماعی دارد؟

اگر قدرت مطابق قانون و حکم الهی باشد و تبعیت از آن نیز با رضایت و میل همراه باشد، قدرت هم مشروعیت حقیقی دارد و هم مقبولیت اجتماعی.

۲۷- چه زمانی قدرتی مقبول ولی غیرمشروع است؟

هنگامی که قدرت برخلاف حکم و قانون الهی باشد اما تبعیت از آن، از روی رضایت باشد، قدرتی مقبول ولی غیرمشروع وجود دارد.

قدرت سخت و قدرت نرم

صفحه ۵۸

۲۸- منظور از قدرت سخت چیست؟

قدرت سخت، قدرتی است که از طریق ابزارهای خشن، با زور و به طور آشکار، توسط نهادهای نظامی اعمال می‌شود.

۲۹- منظور از قدرت نرم چیست؟

قدرت نرم به شکل پنهان و از طریق نفوذ فرهنگی، با کمک ابزارهایی مانند رسانه‌ها و نهادهای آموزشی اعمال می‌شود.

۳۰- در مقایسه گذشته با امروز، کدام قدرت (سخت-نرم) باعث تسلط بر دیگر کشورها می‌شد؟

در گذشته قدرت سخت یک کشور موجب سلطه سیاسی و اقتصادی بر سایر کشورها می‌شد، اما امروزه قدرت نرم سبب سلطه فرهنگی می‌شود.

۳۱- این عبارت به چه معناست؟ «نظام آموزشی کشورها از دیگر ابزارهای اعمال قدرت نرم است.»

یعنی یک کشور می‌تواند از طریق نفوذ در نظام آموزشی کشور دیگر، در آن کشور اعمال قدرت کند و فرهنگ و جهان بینی نسل‌های آینده ساز آن کشور را مطابق منافع و اغراض خود تغییر دهد.

۳۲- در مقایسه گذشته و حال، چه تفاوتی بین دولت‌ها از نظر ابزار نبرد وجود دارد؟

در گذشته نبرد بین دولت‌ها در قلمرو سرزمینی و با ابزار نظامی صورت می‌گرفت و رسانه‌ها خبر آن را منتشر می‌کردند، اما امروزه نبرد در حوزه فرهنگ و با ابزار رسانه صورت می‌گیرد و درگیری نظامی، اگر اتفاق بیفتد در ادامه جنگ فرهنگی رخ می‌دهد.

۳۳- آیا کنشگران فردی می‌توانند در مقایسه با دولت‌ها از تاثیرگذاری بیشتر برخوردار باشند؟ مثال ذکر کنید.

امروزه بسیاری از کنشگران فردی با استفاده از شبکه‌های اجتماعی، ارتباطات اجتماعی گسترده‌ای در فضای مجازی دارند و به همین دلیل گاهی در مقایسه با دولت‌ها تاثیرگذاری اجتماعی و فرهنگی بیشتری دارند؛ سلبریتی‌ها ستاره‌های هنری و ورزشی و... از جمله این کنشگران فردی هستند که در برخی موارد می‌توانند جریان ساز شوند.

انواع نظام سیاسی

صفحه ۵۹

۳۴- سیاست چیست؟

هرگاه قدرت برای رسیدن به هدفی معین سازمان یابد، سیاست پدید می‌آید؛ یعنی سیاست، اعمال قدرت سازمان یافته برای دستیابی به هدف است.

۳۵- آیا وجود سیاست ضرورت دارد؟

بله- هر جهان اجتماعی آرمان‌ها و ارزش‌های ویژه‌ای دارد و نمی‌تواند بدون سیاستی مناسب، به آرمان‌ها و ارزش‌های خود دست یابد.

..... صفحه ۶۰

۳۶- نظام سیاسی چیست؟

مجموعه سازوکارهایی که برای اعمال سیاست‌های جهان اجتماعی وجود دارد، به نظام سیاسی شکل می‌دهد.

۳۷- نظام سیاسی چه ارتباطی با نظام‌های دیگر مانند نظام فرهنگی، اقتصادی و... دارد؟

در یک جهان اجتماعی، نظام سیاسی نمی‌تواند مستقل از نظام‌های دیگر مانند نظام فرهنگی، اقتصادی و... باشد؛ بلکه در تعامل با آنها قرار می‌گیرد. نظام سیاسی، بر نظام‌های دیگر، اثر می‌گذارد و از آنها نیز تأثیر می‌پذیرد.

۳۸- ملاک‌های تقسیم‌بندی نظام‌های سیاسی را نام ببرید.

الف) تعداد افراد تأثیرگذار و تصمیم‌گیرنده (از ارسطو)

ب) روش تصمیم‌گیری (از ارسطو)

پ) دین‌مداری یا دنیا‌مداری نظام سیاسی (از فارابی)

۳۹- بر اساس ملاک، «تعداد افراد تأثیرگذار و تصمیم‌گیرنده» نظام‌های سیاسی به چند دسته تقسیم می‌شوند؟

الف) نظام‌هایی که در آن فرد حاکم است و تصمیم می‌گیرد (موناشری-استبدادی)

ب) نظام‌هایی که در آن اقلیتی تصمیم‌گیرنده هستند (آریستوکراسی-الیگارش)

پ) نظام‌هایی که در آن اکثریت مردم در سرنوشت سیاسی خود تأثیر گذارند (جمهوری-دموکراسی)

..... صفحه ۶۱

۴۰- بر اساس ملاک، «روش تصمیم‌گیری» نظام‌های سیاسی به چند دسته تقسیم می‌شوند؟

الف) نظام‌هایی که در آن، حاکم یا حاکمان بر اساس اهداف و اغراض و امیال خود تصمیم می‌گیرند؛ یعنی هر نوع تصمیمی را برای خود جایز می‌دانند (استبدادی-الیگارش-دموکراسی)

ب) نظام‌هایی که در آن، حاکم یا حاکمان بر اساس حقیقت و فضیلت و با توجه به موازین عقلی تصمیم می‌گیرند (موناشری-آریستوکراسی-جمهوری)

۴۱- ارسطو از چه ملاک‌هایی برای تقسیم‌بندی نظام‌های سیاسی استفاده می‌کند؟

تعداد افراد تأثیرگذار و تصمیم‌گیرنده - روش تصمیم‌گیری

۴۲- انواع نظام‌های سیاسی از دیدگاه ارسطو را شرح دهید.

از شش نوع حکومت نام برده است. در سه نوع از این نظام‌های سیاسی یک فرد، اقلیت یا اکثریت بر مدار خواسته‌ها و تمایلاتشان بر جامعه حکومت می‌کنند و در سه نوع دیگر، حکومت یک فرد، اقلیت یا اکثریت بر اساس حقیقت و فضیلت استوار است.

۴۳- دسته‌بندی نظام‌های سیاسی از نظر ارسطو را نام ببرید.

بر اساس خواست و میل حاکم	بر اساس فضیلت	روش حکومت
		تعداد حاکمان
استبدادی	موناشری	فرد
الیگارش	آریستوکراسی	اقلیت
دموکراسی	جمهوری	اکثریت

صفحه ۶۲

۴۴- فارابی از چه ملاک هایی برای تقسیم بندی نظام سیاسی استفاده می کند؟ توضیح دهید.
ملاک دین مداری یا دنیامداری نظام سیاسی. نظام سیاسی دینی و دین مدار براساس احکام و قوانین الهی سازمان می یابد. در مقابل نظام سیاسی دنیامدار فقط ارزش ها و آرمان های دنیوی و این جهانی را مورد توجه قرار می دهد.

صفحه ۶۲

داوری علمی ارزش های سیاسی

۴۵- کنش سیاسی و استفاده از قدرت با چه هدفی انجام می شود؟

کنش سیاسی و استفاده از قدرت، یا به قصد تغییر وضع موجود انجام می شود یا با هدف حفظ آن. اگر تمایل به حفظ وضع موجود باشد، هدف پیشگیری از تغییر است. هرگاه تمایل به تغییر وجود داشته باشد، هدف ایجاد وضعیت بهتر است.

صفحه ۶۳

۴۶- مهم ترین هدف ما در زندگی چیست؟

مهم ترین هدف ما در زندگی دستیابی به فضیلت های انسانی و سعادت همگان است.

۴۷- فعالیت سیاسی باید در کدام جهت باشد؟ دلیل را توضیح دهید.

سعادت و فضیلت در زندگی خوب و جامعه خوب به دست می آید، از این رو فعالیت های سیاسی باید در جهت دسترسی به جامعه خوب برای دستیابی به فضیلت های انسانی و سعادت باشند.

۴۸- چرا ارزیابی امور سیاسی ضرورت دارد؟

امور سیاسی، مورد تأیید یا رد، انتخاب یا طرد، ستایش یا نکوهش انسان ها قرار می گیرند؛ یعنی امور سیاسی خنثی نیستند. به علاوه این امور از انسان ها اطاعت، وفاداری و تصمیم می خواهند بنابراین لازم است که آنها را براساس ملاک هایی ارزیابی کنیم.

۴۹- آیا در عمل، تشخیص خوب از بد امکان پذیر است؟

شاید در عمل، تشخیص دقیق خوب از بد بسیار دشوار باشد، اما غیر ممکن نیست.

صفحه ۶۴

۵۰- آیا می توان نتایج مطالعه در طبیعت را به تمامی زمان ها و مکان ها تعمیم داد؟ توضیح دهید.

بله. طبیعت یک نظم جهان شمول دارد؛ یعنی قوانین طبیعت در همه مکان ها و زمان ها یکسانند، از این رو نتایج مطالعه بر روی طبیعت در هر مکان و زمانی می تواند به تمامی مکان ها و زمان ها تعمیم داده شود.

۵۱- آیا می توان نتایج مطالعه یک جامعه و فرهنگ را به همه جوامع تعمیم داد؟ مثال ذکر کنید.

خیر. جوامع و فرهنگ ها همانند طبیعت نیستند و ما نمی توانیم نتایجی را که از مطالعه و بررسی یک جامعه به دست آورده ایم به همه جوامع دیگر تعمیم بدهیم. مثلاً نمی توانیم نتایجی را که از مطالعه جوامع غربی به دست می آوریم به جوامع دیگر که با جهان غرب تفاوت دارند، تعمیم بدهیم.

۵۲- برای پیشگیری از اشتباه تعمیم نتایج مطالعه یک جامعه به همه جوامع باید از چه روشی استفاده کرد؟

برای پیشگیری از چنین اشتباهی، ناگزیر باید سایر جوامع و فرهنگ ها را نیز مطالعه و بررسی کنیم.

۵۳- آیا مطالعه چندین جامعه و فرهنگ، مساله تعمیم نتایج را حل می کند؟

خیر. در اینجا هم امکان دارد، مرتکب خطای دیگری شویم و آن اینکه در مطالعه سایر جوامع و فرهنگ ها، به معانی فرهنگی آنها توجه نکنیم و آنها را از منظر غرب مطالعه کنیم و معنای پدیده های اجتماعی در آن فرهنگ ها را به درستی دریافت نکنیم.

صفحه ۶۵

- ۵۴- برای پیشگیری از اشتباه «عدم توجه به معانی فرهنگی یک جامعه» باید از چه روشی استفاده کرد؟
برای جلوگیری از این خطا باید بکوشیم جوامع و فرهنگ های دیگر را از منظر خودشان مطالعه کنیم؛ یعنی با رویکرد تفهیمی تفسیری به بررسی آنها پردازیم.
- ۵۵- استفاده از رویکرد تفهیمی-تفسیری در مطالعه جوامع، با کدام اشکال مواجه است؟
در این صورت با مشکل دیگری مواجه می شویم؛ تعدد و تنوع فرهنگ ها و جوامع معاصر و قدیمی، علوم اجتماعی را درگیر مطالعات پایان ناپذیر و تمام نشدنی می سازد. علاوه بر این فرهنگ های مختلف معمولاً به مرزهای خودشان محدود نمی مانند و ما را ناگزیر از مقایسه ارزش ها برای تشخیص ارزش های صحیح از ارزش های غلط می سازند. ولی وقتی علوم اجتماعی برای مطالعه هر فرهنگ مجبور باشد که آن فرهنگ را فقط از منظر مردمی که آن را پذیرفته اند، ببیند و بررسی کند، امکان مقایسه و داوری فرهنگ ها و ارزش ها از دست می رود.
- ۵۶- جامعه شناسی پوزیتیویستی چگونه قدرت را مطالعه می کند؟
جامعه شناسی پوزیتیویستی با منحصر کردن علم به علوم تجربی، ارزش های انسانی را قابل مطالعه علمی نمی داند؛ از این رو با ارزش زدایی و معنازدایی از قدرت، آن را به عنوان یک پدیده خنثی و فاقد معنا، مطالعه می کند.
- ۵۷- جامعه شناسی تفهیمی-تفسیری چگونه قدرت را مطالعه می کنند؟
جامعه شناسی تفهیمی نیز اگرچه امور سیاسی را پدیده هایی معنادار و ارزشی می داند، اما تا جایی که همانند جامعه شناسی پوزیتیویستی، فقط روش تجربی را علمی و معتبر بشناسد، جامعه شناس را قادر به داوری درباره ارزش ها نمی داند. جامعه شناسان تفهیمی - تفسیری هم صرفاً به توصیف ارزش ها و نظام های سیاسی بسنده می کنند و ملاک و معیاری برای ارزیابی علمی آنها ارائه نمی دهند.
- ۵۸- نمونه ای از مطالعات جامعه شناسی تفهیمی-تفسیری در موضوع قدرت را ذکر کنید.
به عنوان مثال ماکس وبر در مطالعه جوامع غربی، این جوامع را دچار «بحران معنا» و «بحران اراده» می بیند ولی معتقد است هیچ راه حل علمی برای این مشکلات و برون رفت از آنها وجود ندارد.
- ۵۹- جامعه شناسان انتقادی، رویکردهای تفهیمی-تفسیری و پوزیتیویستی را چگونه ارزیابی می کنند؟
معتقدند که رویکردهای پوزیتیویستی و تفهیمی-تفسیری هر دو محافظه کارند و نه تنها هیچ راهکاری برای بهتر ساختن وضعیت موجود ندارند بلکه انسان ها را در برابر وضعیت موجود منفعل و مجبور می سازند.
- ۶۰- جامعه شناسان انتقادی، چه دیدگاهی در مورد داوری علمی ارزش های اجتماعی دارند؟
جامعه شناسان انتقادی یافتن راهی برای داوری علمی درباره ارزش های اجتماعی به ویژه در عرصه قدرت را ضروری می دانند و دست شستن از این آرمان بزرگ را بن بست زندگی انسان معرفی می کنند.

چنل پایه دوازدهم
@Konkuran

پاسخ سوالات متن درس ششم

❖ گفتگو کنید صفحه ۵۹

- ۱- رسانه‌ها می‌توانند بین احزاب سیاسی، جنبش‌های اعتراضی و توده‌های مردم ارتباط ایجاد کنند و زمینه آغاز یک انقلاب را فراهم نمایند.
- ۲- در جریان انقلاب، رسانه‌ها می‌توانند افکار عمومی یک جامعه را اقناع و مدیریت کنند. دولت‌ها نیز تحت فشار افکار عمومی مجبور به تغییر می‌شوند.
- ۳- رسانه‌ها می‌توانند ضمن کمک به ایجاد یک انقلاب رنگی و به نتیجه رسیدن آن، زمینه صدور آن به دیگر کشورها را فراهم کنند.

.....توضیحات تکمیلی.....

تعریف انقلاب رنگی: انقلابهای رنگین یا مخملی مقاومتی بدون خشونت است که در برابر یک حکومت اقتدارگرا منجر به تغییر نظام سیاسی می‌شود. این انقلاب‌ها به دسته‌ای از تحرکات مربوط به هم اطلاق می‌شود و در بسیاری از کشورهای بلوک شرق سابق به وقوع پیوسته است. وجه مشترک همه این انقلابها، مبارزه منفی است که علیه حکومت‌های به اصطلاح دیکتاتور باقی مانده از شوروی سابق به کار گرفته می‌شوند. در تمام این انقلابها یک رنگ یا گل خاص، به عنوان نماد و سمبل آن مورد استفاده قرار گرفته است و به آن رنگ یا گل مشهور شده‌اند. مردم با نهادینه کردن یک رنگ یا گل و پوشیدن لباس و گرفتن پرچم و پلاکاردهایی به همان رنگ در برابر نظام حاکم اعتراض می‌کنند و با آن رنگ همبستگی خود را نشان می‌دهند.

انقلاب نارنجی در اوکراین: در سال ۲۰۰۴ میلادی رخ داد. مسموم شدن ویکتور یوشچنکو در جریان مبارزات انتخاباتی ریاست جمهوری اوکراین و احتمال دست داشتن ویکتور یانوکوویچ رقیب سرسخت یوشچنکو در این قضیه باعث شد این انقلاب آغاز شود. پس از ۶ روز تظاهرات حامیان یوشچنکو، پارلمان این کشور نتیجه انتخابات را (برد یانوکوویچ) را لغو کرد و با برگزاری دوباره انتخابات، ویکتور یوشچنکو با کسب ۵۲ درصد آرا قدرت را در دست گرفت.

انقلاب گل سرخ گرجستان: در سال ۲۰۰۳ رخ داد. پس از تقلب گسترده در انتخابات پارلمانی گرجستان در سال ۲۰۰۳، اعتراضات عمده به رهبری ساآکاشویلی بر علیه ادوارد شواردناده (برنده انتخابات) آغاز شد و در ۲۳ نوامبر همان سال منجر به کناره‌گیری شواردناده از قدرت و آغاز حکومت ساکاشویلی شد.

❖ گفتگو کنید صفحه ۶۵

- ۱- انسان در حوزه علمی به جای رویکرد فعالانه، رویکردی منفعل در برابر ارزش‌های سیاسی در پیش می‌گیرند.
- ۲- برای تغییر وضعیت موجود و ترسیم یک جامعه بهتر، راهکار علمی ارایه نمی‌شود.
- ۳- در حوزه علمی به جای پیشنهاد تغییرات بنیادی در جامعه، رویکردهای محافظه‌کارانه تشویق می‌شود.

چنل پایه دوازدهم
@Konkuran

درس هفتم: نابرابری اجتماعی

سوالات متن - پاسخ فعالیت ها

نگارش: دکتر مژده قربانعلی زاده

سرگروه علوم اجتماعی استان گیلان

مقدمه

صفحه ۶۷

- ۱- وقتی مدیران یک شرکت تولیدی، پیشنهاد می کنند «به هر کسی به اندازه ای که شایستگی دارد، دستمزد پرداخته شود» کدام اولویت ها را مد نظر دارند؟
الف) تفاوت های افراد مانند توان جسمی و ذهنی، انگیزه و مهارت را برجسته می کنند.
ب) رقابت میان افراد برای تولید بیشتر را ضروری می دانند.
ج) افراد و گروه های «توانگر» را در اولویت قرار می دهند.
- ۲- وقتی مدیران یک شرکت تولیدی، پیشنهاد می کنند «از هر کس به اندازه توانش کار بخواهیم اما به اندازه نیازش به او دستمزد بدهیم» کدام اولویت ها را مد نظر دارند؟
الف) شباهت های افراد مانند هم نوع، هم وطن و همکار بودن را برجسته می کنند و بر آن تأکید می نمایند.
ب) افراد و گروه های «کم توان» را در اولویت قرار می دهند.
- ۳- گروهی از مدیران شرکت تولیدی که افراد و گروه های توانگر را در اولویت قرار می دهند، در مورد «تعیین قیمت کار افراد» چه دیدگاهی دارند؟
معتقدند بازار همان طور که قیمت کالاها را براساس قانون عرضه و تقاضا تعیین می کند، می تواند قیمت کار افراد را نیز بر همین اساس مشخص نماید.
- ۴- گروهی از مدیران شرکت تولیدی که افراد و گروه های کم توان را در اولویت قرار می دهند، در مورد «تعیین قیمت کار افراد» چه دیدگاهی دارند؟
معتقدند بازار نمی تواند ارزش واقعی کالاها و کار افراد را مشخص کند. دخالت دولت برای کنترل بازار را لازم می دانند. آنها به دولت اعتماد می کنند و معتقدند دولت به نمایندگی از همه و به نفع همه عمل می کند.

تفاوت یا نابرابری؟

صفحه ۶۸

- ۵- برخی از جنبه های تفاوت میان افراد را نام ببرید.
قد، وزن، جنس، رنگ پوست، توانایی جسمی و ذهنی، قدرت سیاسی، ثروت، تحصیلات، مهارت، پایگاه اجتماعی، محل سکونت، زبان، لهجه و....
- نکته: با دقت در تفاوت های میان افراد مشخص می شود که همه تفاوت ها از یک نوع نیستند.
- ۶- منظور از تفاوت های اسمی چیست؟ مثال ذکر کنید.
برخی تفاوت ها، تفاوت های اسمی نامیده می شوند و نمی توان افراد را بر اساس این تفاوت ها، رتبه بندی کرد. مثلاً برخی افراد سفیدپوست و برخی رنگین پوست هستند. این دو گروه از نظر رنگ پوست متفاوت اند، اما هیچ کدام بر دیگری برتری ندارد. یا زن و مرد از نظر جنسیت با یکدیگر متفاوت اند اما هیچ کدام بر دیگری برتری ندارد.

۷- منظور از تفاوت های رتبه ای چیست؟ مثال ذکر کنید.

برخی تفاوت ها مانند تفاوت در قد، هوش، ثروت و تحصیلات، تفاوت های رتبه ای نامیده می شوند و می توان افراد را براساس این تفاوت ها، رتبه بندی کرد؛ یعنی برخی افراد کمتر و برخی بیشتر از این ویژگی ها برخوردارند. برای مثال افرادی که دارای قد و ضریب هوشی متفاوت هستند، با هم نابرابرند یا افرادی که دارای ثروت و تحصیلات متفاوت هستند، با هم نابرابرند.

۸- تفاوت های رتبه ای شامل کدام نوع نابرابری است؟ نابرابری طبیعی - نابرابری اجتماعی

۹- انواع نابرابری را نام ببرید. نابرابری طبیعی - نابرابری اجتماعی

۱۰- منظور از نابرابری طبیعی و اجتماعی چیست؟ مثال ذکر کنید.

برخی نابرابری ها، طبیعی هستند مانند نابرابری افراد در قد و ضریب هوشی، اما برخی نابرابری ها مانند نابرابری در تحصیلات و ثروت، اجتماعی اند؛ یعنی در جامعه ایجاد می شوند. برای مثال میزان تلاش افراد یا موقعیت خانواده ای که در آن متولد شده اند، آنها را از نظر رتبه نابرابر می سازد.

۱۱- انواع «تفاوت» بین افراد را نام ببرید. تفاوت اسمی - نابرابری طبیعی - نابرابری اجتماعی

انواع تفاوت میان انسان ها	
تفاوت اسمی	
تفاوت رتبه ای	تفاوت اسمی
نابرابری اجتماعی	تفاوت رنگ پوست (سفید پوست-رنگین پوست)
تحصیلات- ثروت	تفاوت جنسیت (زن-مرد)
نابرابری طبیعی	
قد- ضریب هوشی	

سه رویکرد به نابرابری اجتماعی

صفحه ۶۹

۱۲- کدام نوع نابرابری یکی از مهم ترین موضوعات مورد توجه جامعه شناسان است؟ نابرابری اجتماعی

۱۳- تفاوت های اسمی و نابرابری های طبیعی چه زمانی مورد توجه جامعه شناسان قرار می گیرد؟

زمانی که تفاوت های اسمی و نابرابری های طبیعی به نابرابری های اجتماعی منجر شود.

۱۴- جامعه شناسان در مطالعه نابرابری های اجتماعی به کدام عامل در جوامع توجه دارند؟ قشربندی اجتماعی

۱۵- جامعه شناسان، در مورد علت نابرابری اجتماعی چه دیدگاهی دارند؟

علت نابرابری های اجتماعی این است که مزایای اجتماعی یعنی ثروت، قدرت و دانش به صورت نابرابر میان افراد توزیع شده اند، از این رو برخی افراد در بالای سلسله مراتب اجتماعی قرار می گیرند و برخی افراد در پایین آن.

۱۶- مزایای اجتماعی را نام ببرید. قدرت، ثروت، دانش

صفحه ۷۰

۱۷- ویژگی های رویکرد اول (مدل لیبرالی) را بیان کنید.

الف) معتقدند که نابرابری اجتماعی برای بقای جامعه ضرورت دارد.

ب) از نظر آنان نابرابری اجتماعی نتیجه تفاوت ها یا نابرابری های طبیعی اند بنابراین عادلانه هستند.

ج) این جامعه شناسان طرف دار قشربندی اجتماعی هستند و معتقدند که از گذشته تا حال، هیچ جامعه ای بدون قشربندی اجتماعی نبوده است یعنی قشربندی پدیده ای است که در همه زمان ها و مکان ها وجود داشته است.

د) با طبیعی دانستن قشربندی اجتماعی، نقش انسان ها و جوامع در پدید آمدن و ادامه یافتن آن را نادیده می گیرند و تغییر در آن را چندان امکان پذیر نمی دانند.

ه) با تأکید بر کارکردهای قشربندی، آن را تأیید و تثبیت می کنند.

ز) رقابت را در زندگی اجتماعی، ضروری می دانند.

۱۸- یک مثال ذکر کنید که استدلال دیدگاه رویکرد اول (مدل لیبرالی) را در ارتباط با قشربندی اجتماعی بیان کند. برای مثال دو نفر را تصور کنید که هر کدام یک هکتار زمین دارند و در آن کشاورزی می‌کنند. در پایان سال فردی که توانمند بوده و تلاش بیشتری کرده است، محصول بیشتری برداشت خواهد کرد. ممکن است فرد دیگر به دلیل ناتوانی یا تنبلی نتواند هیچ محصولی برداشت نماید. این فرد برای برطرف کردن نیازهایش، به دیگری که محصول بیشتری برداشت نموده، نیازمند خواهد شد. در اینجا یک مبادله رخ می‌دهد، مثلاً فردی که محصول اضافی دارد، نصف زمین فردی که محصول ندارد را از او می‌گیرد و در عوض هزینه‌های زندگی او را برای یک سال تأمین می‌کند. از این به بعد، یکی از کشاورزان یک و نیم هکتار زمین دارد و دیگری نیم هکتار. اگر این روند سال بعد هم ادامه پیدا کند، کسی که باز هم نتوانسته محصولی برداشت نماید، دیگر زمینی نخواهد داشت و ناچار به کار مزدی خواهد شد؛ یعنی برای دیگری کار خواهد کرد.

..... صفحه ۷۱

۱۹- رویکرد اول که «نابرابری‌های اجتماعی را نتیجه نابرابری طبیعی و از این رو عادلانه می‌داند» چگونه قابل نقد است؟ آنها این واقعیت را نادیده می‌گیرند که نابرابری‌های اجتماعی همیشه نتیجه نابرابری‌های طبیعی نیستند. مثال‌های مد نظر این رویکرد شاید بتواند نقطه آغاز شکل‌گیری نابرابری‌های اجتماعی را توجیه نماید، اما نمی‌تواند نابرابری اجتماعی میان افرادی که در طبقات اجتماعی مختلف متولد می‌شوند را توضیح دهد.

۲۰- آیا در هر جامعه نقطه شروع رقابت میان افراد یکسان است؟ برای استدلال خود مثال ذکر کنید.

خیر. در هر جامعه‌ای، برخی از افراد در طبقه بالا و برخی دیگر در طبقه پایین متولد می‌شوند؛ یعنی نقطه شروع رقابت میان افراد، یکسان نیست. مثلاً کودکانی که در طبقه بالا متولد می‌شوند، نسبت به کودکانی که در طبقه پایین متولد می‌شوند، از امکانات آموزشی بهتری برخوردارند. در چنین شرایطی یک نابرابری اجتماعی مقدمه نابرابری‌های اجتماعی بعدی می‌شود، نه یک تفاوت یا نابرابری طبیعی.

۲۱- طرفداران رویکرد اول (مدل لیبرالی) نقش انسان‌ها و جوامع را در ایجاد تغییر چگونه تحلیل می‌کنند؟ طرفداران قشربندی با طبیعی دانستن قشربندی اجتماعی، نقش انسان‌ها و جوامع در پدید آمدن و ادامه یافتن آن را نادیده می‌گیرند و تغییر در آن را چندان امکان‌پذیر نمی‌دانند. به علاوه با تأکید بر کارکردهای قشربندی، آن را تأیید و تثبیت می‌کنند.

۲۲- طرفداران رویکرد اول (مدل لیبرالی)، در بحث رقابت، از کدام نکته غفلت می‌کنند؟

با اینکه طرفداران قشربندی اجتماعی رقابت را در زندگی اجتماعی، ضروری می‌دانند اما از این نکته مهم غفلت می‌کنند که در رقابت عادلانه باید نقطه شروع رقابت یکسان باشد.

..... صفحه ۷۲

۲۳- ویژگی‌های رویکرد دوم (مدل کمونیستی) را بیان کنید.

الف) مخالف قشربندی اجتماعی هستند.

ب) معتقدند که نابرابری‌های اجتماعی ناشی از تفاوت‌ها و نابرابری‌های طبیعی نیست، بلکه نتیجه روابط سلطه‌جویانه میان انسان‌هاست و باید با آن مبارزه کرد.

ج) عدالت اقتصادی را مهم می‌دانند و معتقدند که با توزیع برابر ثروت، عدالت برقرار خواهد شد.

د) مالکیت خصوصی موجب برقراری روابط ظالمانه میان افراد و در نتیجه، نابرابری اجتماعی شده است، بنابراین برای ایجاد برابری باید مالکیت خصوصی را از میان برداشت.

ه) با حذف مالکیت خصوصی، دیگر طبقه پایین وجود نخواهد داشت و بدین ترتیب همگان شرایطی یکسان خواهند داشت.

و) از نظر آنان قشربندی اجتماعی توسط انسان‌ها پدید آمده و تداوم یا تغییر آن نیز به دست آنهاست.

ز) تأکید آنان بر معایب قشربندی نشان می‌دهد که آنان خواهان از میان برداشتن قشربندی هستند.

۲۴- انتقادات وارد به رویکرد دوم (مدل کمونیستی) را بنویسید.

الف) با حذف مالکیت خصوصی، انگیزه رقابت از بین می رود؛ زیرا این امر سبب می شود، تلاش و شایستگی بیشتر افراد کوشا و توانمند نادیده گرفته شود.

ب) در این رویکرد، نقطه شروع رقابت ها یکسان می شود اما به دلیل اینکه انگیزه رقابت از بین می رود، راه پیشرفت مادی مسدود می گردد.

۲۵- حذف مالکیت خصوصی، چه مساله ای به وجود می آورد؟

با حذف مالکیت خصوصی، انگیزه رقابت از بین می رود؛ زیرا این امر سبب می شود، تلاش و شایستگی بیشتر افراد کوشا و توانمند نادیده گرفته شود.

..... صفحه ۷۳

۲۶- چرا رویکرد سوم (مدل عدالت اجتماعی)، رویکرد اول (مدل لیبرالیستی) را ناعادلانه می داند؟

چون این واقعیت را نادیده می گیرد که افرادی که در طبقه اجتماعی پایین متولد می شوند حتی با داشتن شایستگی و تلاش برابر با افرادی که در طبقه اجتماعی بالا متولد می شوند، به سادگی امکان رقابت با آنها را ندارند.

۲۷- چرا رویکرد سوم (مدل عدالت اجتماعی)، رویکرد دوم (مدل کمونیستی) را ناعادلانه می داند؟

زیرا در آن افراد توانمند و کوشا، به اندازه استحقاقی که دارند، از مزایای اجتماعی برخوردار نمی شوند.

نکته: از نگاه رویکرد سوم، در رویکرد اول نقطه آغاز رقابت و در رویکرد دوم نقطه پایان رقابت عادلانه نیست.

۲۸- ویژگی های رویکرد سوم (مدل عدالت اجتماعی) را بیان کنید.

الف) مالکیت خصوصی لغو نمی شود اما جامعه وظیفه دارد امکان رقابت را برای همگان فراهم کند و نقطه شروع رقابت را یکسان نماید.

ب) دولت به نمایندگی از جامعه مؤظف است، نیازهای ضروری همه افراد مانند خوراک، پوشاک و مسکن را تأمین کند. بدین ترتیب همه کودکان از امکانات اولیه برای پیشرفت، بهره مند می شوند و می توانند براساس توانایی و شایستگی خود با دیگران رقابت نمایند.

ج) دولت تلاش می کند برای کاهش نابرابری های اجتماعی تدابیر بیشتری بیندیشد؛ مثلاً از ثروتمندان مالیات بگیرد و از آن برای رفع فقر در جامعه استفاده کند.

د) این رویکرد نه با رها سازی مطلق موافق است و نه با کنترل مطلق. نه اجرای عدالت را به دست نامرئی بازار می سپارد و نه دخالت همه جانبه دولت را می پذیرد.

ه) به دنبال برقراری عدالت اجتماعی است. اما به بهانه عدالت اجتماعی، آزادی های افراد و امکان رقابت میان آنها را از بین نمی برد.

..... صفحه ۷۴

جامعه شناسی انتقادی

۲۹- در نیمه دوم قرن نوزدهم، مساله قشریندی اجتماعی کدام چالش را در جهان متجدد پدید آورد؟
چالش فقر و غنا

۳۰- چالش فقر و غنا در چه زمانی و بواسطه کدام مساله در جهان متجدد شکل گرفت؟

نیمه دوم قرن نوزدهم- مساله قشریندی

۳۱- کدام چالش، فقرا و ثروتمندان را به دو گروه متخاصم تبدیل کرد؟ فقر و غنا

۳۲- اولین چالشی که در جهان متجدد شکل گرفت، چیست؟ فقر و غنا

۳۳- طرفداران و مخالفان قشریندی اجتماعی، چگونه با چالش فقر و غنا مواجه شدند؟

چالش فقر و غنا اولین چالشی بود که در جهان متجدد ظاهر شد و این جهان را به مخاطره انداخت. طرفداران و مخالفان قشربندی اجتماعی نیز درگیر این منازعه شدند. آنها بر اساس دانش علمی به دفاع از رویکرد خود می پرداختند و هر کدام، دیگری را به غیر علمی بودن، متهم می کردند.

۳۴- چرا در رویکرد مخالفان قشربندی اجتماعی، امکان انتقاد از قشربندی اجتماعی وجود نداشت؟
به دلیل غلبه رویکرد پوزیتیویستی

۳۵- جامعه‌شناسی انتقادی چگونه شکل گرفت؟

در رویکرد مخالفان قشربندی اجتماعی، ظرفیت‌هایی برای انتقاد از قشربندی اجتماعی وجود داشت ولی به دلیل غلبه رویکرد پوزیتیویستی، امکان استفاده از آن وجود نداشت. با افول رویکرد پوزیتیویستی، در نیمه دوم قرن بیستم، این ظرفیت انتقادی مورد توجه قرار گرفت و به شکل‌گیری جامعه‌شناسی انتقادی انجامید.

۳۶- زندگی اجتماعی انسان‌ها چند وجه دارد؟ توضیح دهید.
زندگی اجتماعی انسان‌ها دو وجه دارد:

وجه اول) از سوی افراد در زندگی گروهی خود با یکدیگر، جهان اجتماعی و ساختارهای آن را می‌سازند.
وجه دوم) از سوی دیگر هر جهان اجتماعی الزام‌ها و پیامدهایی دارد که زندگی انسان‌ها را متأثر می‌سازد.

.....صفحه ۷۵.....

۳۷- الزام‌های زندگی اجتماعی ناچه زمانی پابرجاست؟

تا زمانی که یک جهان اجتماعی از طریق مشارکت اجتماعی افراد پابرجاست، پیامد‌های آن نیز باقی است. با تغییر جهان اجتماعی موجود و به دنبال آن، برداشته شدن الزام‌هایش، جهان اجتماعی جدیدی شکل می‌گیرد و پیامد‌های دیگری به دنبال می‌آورد.

۳۸- کدام وجه زندگی اجتماعی (نظام اجتماعی و ساختارها- کنش اجتماعی) بیشتر مورد توجه قرار می‌گیرد؟
همواره این امکان وجود دارد که یکی از این دو وجه زندگی اجتماعی بیشتر مورد توجه و تأکید قرار گیرد و وجه دیگر آن نادیده گرفته شود. مثلاً پیامد‌های جهان اجتماعی برای افراد برجسته شوند و بیشتر مورد تأکید قرار گیرند ولی این وجه که جهان اجتماعی ساخته انسان‌هاست نادیده گرفته شود یا بالعکس. یعنی گاهی نظام اجتماعی و ساختارهای آن و گاهی کنش‌های اجتماعی مورد توجه قرار می‌گیرند.

۳۹- کدام یک از رویکردهای جامعه‌شناسی به پیامدهای نامطلوب برجسته کردن یک وجه از زندگی اجتماعی و نادیده گرفتن وجه دیگر توجه داشتند؟ جامعه‌شناسی انتقادی

۴۰- وجه اشتراک جامعه‌شناسی انتقادی و جامعه‌شناسان تفهیمی چیست؟

تاکید بر توانایی و خلاقیت افراد در ساختن جهان اجتماعی

۴۱- جامعه‌شناسی انتقادی چه نقدی بر رویکرد جامعه‌شناسان تفهیمی دارند؟

کم توجهی رویکرد تفهیمی به ساختارهای اجتماعی و تأثیر این ساختارها بر زندگی افراد را درست نمی‌دانند.

۴۲- جامعه‌شناسی انتقادی در مورد ساختار اجتماعی چه دیدگاهی دارد؟

جامعه‌شناسان انتقادی معتقدند، گاهی جهان اجتماعی و ساختارهای آن که به دست خود انسان‌ها ایجاد شده‌اند، انسان‌ها را زیر سلطه خود درمی‌آورند. بی‌توجهی به ساختارهای اجتماعی و نادیده گرفتن آنها، به معنای چشم‌پوشی از آثار و پیامدهای مخرب آنهاست؛ زیرا انتقاد از ساختارهای اجتماعی و در نتیجه کنترل آثار مخرب آنها را ناممکن می‌سازد. این جامعه‌شناسان بر ضرورت انتقاد علمی از ساختارهای سرکوبگر، تأکید می‌کنند تا از سلطه چنین ساختارهایی بر انسان‌ها پیشگیری شود و همچنین زمینه شکل‌گیری ساختارهای اجتماعی انسانی‌تر و اخلاقی‌تر فراهم آید.

.....صفحه ۷۶.....

۴۳- چه عاملی جامعه‌شناسی را به داوری درباره ارزش‌ها و انتقاد از آن‌ها می‌کشاند؟

فاصله میان وضعیت موجود و وضعیت مطلوب جهان اجتماعی

۴۴- جامعه شناسی انتقادی برای داوری و انتقاد به چه چیزی نیاز دارد؟ معیار علمی

۴۵- چرا جامعه شناسی انتقادی برای داوری و انتقاد به داوری علمی نیاز دارد؟

تا بر اساس آن معیارها، وضعیت موجود را ارزیابی کنند، تصویری از وضعیت مطلوب ترسیم نمایند و راه عبور از وضعیت موجود به سوی وضعیت مطلوب را پیشنهاد دهند.

۴۶- کدام رویکردهای جامعه شناسی از آرایه معیار علمی برای داوری و انتقاد ناتوان بودند؟

جامعه شناسی پوزیتیویستی و تفهیمی - تفسیری

۴۷- جامعه شناسی انتقادی از چه روشی استفاده می کند تا بتواند برای داوری و انتقاد، معیارهای علمی آرایه دهد؟

جامعه شناسی انتقادی، علم را به معنای حسی و تجربی آن محدود نمی داند و سعی دارد از محدودیت های علم تجربی رها شود تا بتواند چنین معیارهایی را جست و جو کند.

پاسخ سوالات متن درس هفتم

❖ گفتگو کنید صفحه ۶۹

الف) اگر تفاوت های اسمی و نابرابری های طبیعی بهانه ای برای نابرابری های اجتماعی باشد، امکان تحرک اجتماعی از آن جامعه سلب می شود و انسداد اجتماعی رخ می دهد.

ب) اگر همه نابرابری های موجود در جامعه، نابرابری اجتماعی و در نتیجه مخرب و مضر تلقی شود، جامعه تلاش می کند تا بین افراد با شرایط متفاوت برابری به وجود آورد. در نتیجه انگیزه برای تلاش بیشتر از بین خواهد رفت.

❖ ارزیابی کنید صفحه ۷۴

سوال اول:

راهکارهای کاهش نابرابری های اجتماعی زمانی به ثمر می رسد که:

الف) راهکارها بر اساس نگاه علمی و متناسب با شرایط فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی و... آن جامعه باشند.

ب) زمینه ها و شرایط لازم برای اجرای راهکارها (مانند شفافیت مالی، سیستم نظارتی کارآمد، نظام مالیاتی دقیق و...) آماده باشد و به صورت مستمر اجرا شوند.

در ایران به دلیل فراهم نبودن این دو شرط، راهکارهای کاهش نابرابری اجتماعی موفقیت آمیز نبوده است.

سوال دوم:

استفاده از دیدگاه های متخصصان توانمند در طراحی برنامه های اقتصادی کشور

برنامه ریزی جهت هدایت نظام اقتصادی کشور به سمت مدل عدالت اجتماعی (متناسب با ویژگی های جامعه ایران)

فراهم کردن شرایط لازم برای کاهش نابرابری اجتماعی (مانند شفافیت مالی، سیستم نظارتی کارآمد، نظام مالیاتی دقیق و...)

رفع موانع موجود در حوزه عدالت اجتماعی در کشور (توزیع نامتوازن منابع، ضعف قوانین و...)

❖ تحقیق کنید صفحه ۷۷

به طور مثال:

بند «ج» از اصل دوم عبارت « نفی هر گونه ستمگری و سلطه‌پذیری و اجرای قسط و عدل » گنجانده شده است.
بند ۹ از اصل سوم که در ارتباط با وظایف دولت ذکر شده است: «رفع تبعیضات ناروا و ایجاد امکانات عادلانه برای همه ، در تمام زمینه های مادی و معنوی »

در بند ۱۴ اصل سوم: «تأمین حقوق همه جانبه افراد از زن و مرد و ایجاد امنیت قضایی عادلانه برای همه و تساوی عموم در برابر قانون ، از وظایف دولت است».

اصل نوزدهم و بیستم:

«مردم ایران از هر قوم و قبیله ای که باشند، از حقوق مساوی برخوردارند و رنگ ، نژاد، زبان و مانند اینها سبب امتیاز نخواهد بود». «همه افراد اعم از زن و مرد، به طور یکسان در حمایت قانون قرار دارند و از همه حقوق انسانی ، سیاسی ، اقتصادی ، اجتماعی و فرهنگی با رعایت موازین اسلام برخوردارند».

درس هشتم: سیاست هویت**سوالات متن - پاسخ فعالیت ها**

نگارش: دکتر مژده قربانعلی زاده

سرگروه علوم اجتماعی استان گیلان

مقدمه

صفحه ۷۹

۱- مفهوم «هویت» را تعریف کنید.
آنچه در پاسخ به پرسش «من کیستم؟» گفته می‌شود و شخص با آن خود را با برخی مشابه می‌داند و از برخی دیگر متمایز می‌کند، هویت نامیده می‌شود. هویت به معنای آگاهی فرد از کیستی خود و احساس تعلق اجتماعی به یک جهان اجتماعی و قلمرو جغرافیایی می‌باشد.

۲- یک مثال ذکر کنید که نشان دهد هویت با «آگاهی فرد از کیستی خود و احساس تعلق اجتماعی به یک جهان اجتماعی و قلمرو جغرافیایی» همراه است.

مثلاً ما از مسلمان و ایرانی بودن خود، آگاه و به آن دل بسته ایم. این آگاهی در حد یک احساس درونی و فردی باقی نمی‌ماند، بلکه از طریق نشان دادن تشابهات و تمایزهای خود با افراد و گروه‌های دیگر در نمادها، آداب و رسوم و... جلوه جمعی و بیرونی پیدا می‌کند و مشخص می‌کند که با چه کسانی و چگونه ارتباط و تعامل داشته باشیم. فرد در نتیجه این تعاملات با برخی یگانه می‌شود و با برخی بیگانه.

۳- نخستین سند رسمی هویت چیست؟ شناسنامه

۴- تاجیک‌ها، عرب‌ها و انگلیسی‌زبان‌ها «شناسنامه» را چه می‌نامند؟

تاجیک‌ها: زادنامه عرب‌ها: هویت انگلیسی‌زبان‌ها: سند هویت

شناسنامه، سند هویت

صفحه ۸۰

۵- نشان و عبارت جمهوری اسلامی بر روی جلد شناسنامه افراد به چه معناست؟
یعنی صاحب شناسنامه، تبعه جمهوری اسلامی ایران است؛ تبعه دولتی با نظام سیاسی «جمهوری» بر بنیاد «اسلامی» و در قلمرو سرزمینی به نام «ایران».

نکته: جمهوری اسلامی بیان هاکمیت اراده مردم بر اساس آرمان‌ها و ارزش‌های اسلامی است.

۶- ایران از گذشته ماوای کدام نژاد بوده است؟ آریایی

۷- این عبارت به چه معناست؟ «در روزگار کنونی این سرزمین قلمرو دولت جمهوری اسلامی و قدم رو مردم ایران شمرده می‌شود»

به این معنا که محدوده نفوذ «قلم» و اقتدار دولت ایران و محدوده «قدم» و اقدام مردم ایران را نشان می‌دهد.

۸- آیا مردم ایران دارای حقوق و مسئولیت‌های برابر هستند؟ توضیح دهید.

همه مردم ایران از هر قوم و مذهبی دارای حقوق و مسئولیت‌های برابرند؛ همه شناسنامه‌ای یک رنگ، یک شکل و یک اندازه دارند، و بنابراین همه، اعم از زن و مرد، خردسال و بزرگسال، فقیر و غنی، بی‌سواد و باسواد، در هویت ملی مشترک‌اند و می‌توانند هم‌آوا با فردوسی بگویند «همه جای ایران سرای من است». همچنین موظف‌اند از کشور ایران پاسداری کنند و برای استقلال، آزادی و آبادی آن بکوشند.

- ۹- هنگامی که فردوسی می‌گوید «همه جای ایران سرای من است» به کدام مفهوم اشاره دارد؟ هویت ملی مشترک
 ۱۰- در مورد نشان روی شناسنامه های ایرانیان توضیح دهید.
 نشان روی شناسنامه های ایرانیان کلمه «الله» را بازنمایی می‌کند این همان نشانی است که در وسط پرچم ایران نیز وجود دارد و پس از انقلاب اسلامی ایران جایگزین نماد شیر و خورشید شده است.
 ۱۱- پس از انقلاب اسلامی، نشان «الله» جایگزین کدام نشان شد؟ شیر و خورشید
 ۱۲- عبارت «وزارت کشور» و «سازمان ثبت احوال» در شناسنامه، نشان دهنده چیست؟
 نشان دهنده تصمیم دولت برای ثبت احوال و افعال مهم شهروندان ایرانی همچون تولد، ازدواج، تولد فرزندان و وفات است.
 ۱۳- عبارت «شناسنامه سند هویت شماست، برای حفظ حقوق خود به دقت از آن نگهداری کنید» به چه معناست؟
 نشان می‌دهد دولت، هویت فرد ایرانیان و حقوق و مسئولیت آنها را به رسمیت می‌شناسد.
 ۱۴- عبارت «هرگونه تغییر و تحریف در شناسنامه یا سوء استفاده از آن جرم است و مجرم تحت تعقیب قانونی قرار می‌گیرد» به چه معناست؟
 یعنی نمی‌توان خودسرانه و به دلخواه خویش در این سند هویت دست برد و آن را تغییر داد.

..... صفحه ۸۱

- ۱۵- جنبه اختصاصی سند هویت فرد در شناسنامه چیست؟ شماره ملی ده رقمی
 ۱۶- عکس فرد در شناسنامه کدام ابعاد هویتی را می‌تواند آشکار می‌کند؟
 هویت جنسی، خانوادگی، سنی، نژادی و فرهنگی فرد را می‌تواند آشکار کند.

تنازع هویت ها

- ۱۷- با ظهور جهان متجدد، دولت ها، هویت خود را بر چه عبنایی تعریف می‌کردند؟
 با ظهور جهان متجدد، دولت هایی شکل گرفتند که دیگر خود را با هویت دینی مسیحی نمی‌شناختند بلکه هویت خود را با توجه به تاریخ، جغرافیا، قومیت یا نژادشان تعریف می‌کردند.
 ۱۸- مشخصه اصلی هویت پس از ظهور جهان متجدد چه بود؟ ملی‌گرایی و وطن دوستی
 ۱۹- چگونه اندیشه «ناسیونالیسم» در جهان متجدد پیدا شد؟ با شکل‌گیری دولت-ملت ها
 ۲۰- با شکل‌گیری دولت-ملت ها، پیدا شد و هویت از منظر دولت-ملت ها و توسط آن ها تعریف شد. ناسیونالیسم
 ۲۱- در جهان متجدد، هویت از کدام منظر و توسط چه کسانی تعریف می‌شد؟ دولت - ملت ها
 ۲۲- چرا دولت ها غربی ناگزیر از سیاست گذاری هویتی بودند؟
 با شکل‌گیری دولت ملت ها، ناسیونالیسم پیدا شد و هویت از منظر دولت ملت ها و توسط آنها تعریف شد اما بیشتر کشورها دارای تنوع قومی، نژادی، زبانی و مذهبی و ... بودند. در این کشورها، گروه های مختلف می‌بایست در کنار هم زندگی می‌کردند. دولت ها در این کشورها برای تعیین هویت ملی و چگونگی توزیع مزایا و فرصت های سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی میان اقوام و گروه های مختلف و همچنین پاسخ گویی به درخواست ها و رفع نیازهای آنها، ناگزیر از سیاست گذاری هویتی بودند.
 ۲۳- مدل رایج سیاست گذاری هویتی در دوره مدرن چیست؟ همانند سازی

..... صفحه ۸۲

۲۴- مدل «همانند سازی» در سیاست گذاری هویتی را توضیح دهید.

همانندسازی به معنای پذیرش ارزش‌ها و سبک زندگی یک گروه توسط سایر گروه‌های جامعه بود؛ به گونه‌ای که همه گروه‌ها همسان شوند. به عبارت دیگر، همانندسازی سیاستی بود که دولت‌ها برای از بین بردن تفاوت‌های هویتی گروه‌های مختلف و یکسان سازی آنها در پیش گرفتند.

..... صفحه ۸۳

۲۵- در دوره پسامدرن، با سیاست «همانند سازی هویت‌ها» چگونه برخورد شد؟

در دوره پسامدرن، همه آنچه در دوره مدرن پدید آمده بود- از جمله سیاست همانندسازی هویت- مورد نقد قرار گرفت و به جای آن، هویت‌های خرد، محلی و فردی مورد تأکید و توجه قرار گرفت. در این دوره، تکثر، تنوع و حتی بی‌ثباتی و تغییرات مداوم هویت‌ها، مطلوب دانسته شد و هویت ملی و وحدت و ثبات و استمرار همراه با آن، نامطلوب پنداشته شد.

۲۶- «سیاست هویت» مربوط به کدام دوره است؟ پسامدرن

۲۷- در کدام دوره، هویت‌ها موضوعی برای نزاع و درگیری می‌شوند؟ پسامدرن

۲۸- «سیاست هویت» بر چه امری تأکید می‌کند؟ بر تفاوت‌ها و هویت‌های خاص و محلی تأکید می‌کند.

۲۹- از پیدایش سیاست هویت به چه امری تعبیر می‌کنند؟ باز شدن جعبه پاندورا

۳۰- منظور از «جعبه پاندورا» چیست؟

جعبه پاندورا در اساطیر یونانی جعبه‌ای حاوی تمام بلاهاست که به دست فردی به نام پاندورا گشوده می‌شود. بر اساس این افسانه یونانی، با باز شدن این جعبه ناگهان همه پلیدی‌ها و شرها، رها و به سوی زمین سرازیر شدند، بدی‌ها در جهان پراکنده شدند و با خوبی‌ها درآمیختند؛ به طوری که دیگر تشخیص و تمیز آنها از یکدیگر ممکن نبود و رنج و بیماری، پیری و مرگ، دروغ، دزدی و جنایت که قبل از آن وجود نداشت، گسترش یافت.

۳۱- در اواخر قرن بیستم، کدام مفهوم محور اصلی مباحثات فکری و سیاسی شد؟ هویت

۳۲- قبل از طرح مساله «هویت»، کدام مساله محور مباحثات فکری و سیاسی بود؟ قشربندی و کشمکش طبقاتی

۳۳- چرا در دوره پسامدرن تنازع و درگیری افزایش می‌یابد؟

در دوره پسامدرن، هویت از منظر گروه‌های اجتماعی مختلف و توسط آنها، تعریف می‌شود. در این دوره، افراد، مسائل سیاسی، اقتصادی و اجتماعی را بر اساس علاقه‌های فرهنگی و هویتی خود پی می‌گیرند، علاوه بر ثروت و قدرت، هویت و دانش نیز کانون نزاع و کشمکش می‌شوند. در همه این عرصه‌ها، سیاست هویت ایجاد می‌شود و تنازع و درگیری افزایش می‌یابد.

۳۴- کانون نزاع و کشمکش در دوران پست مدرن شامل کدام حوزه‌هاست؟

علاوه بر ثروت و قدرت، هویت و دانش نیز کانون نزاع و کشمکش می‌شوند.

۳۵- امروزه جهانی شدن و توسعه ارتباطات چه تأثیری بر مساله «هویت» گذاشته است؟

امروزه، جهانی شدن و توسعه ارتباطات، از سویی زمینه شکل‌گیری جهانی بدون مرز را فراهم کرده است که در آن، در هم آمیختن فرهنگ‌ها موجب می‌شود که فرهنگ‌ها دیگر کاملاً خالص و ثابت نباشند و هویت‌ها به شدت دستخوش تغییر شوند. از سوی دیگر، بسیاری از جوامع و گروه‌ها، به دفاع از خود برخاسته‌اند و با ساختن هویتی خاص برای خود یا بازگشت به هویت واقعی خویش، در برابر هویتی که فرایند جهانی شدن به آنها تحمیل می‌کند، مقاومت می‌کنند و خواهان رهایی از این هویت تحمیلی هستند.

۳۶- نمونه‌هایی از اعتراض‌ها و مقاومت‌ها نسبت به هویتی که فرایند جهانی شدن بر جوامع تحمیل می‌کند، نام ببرید. جنبش‌های سبک زندگی، زنان، آفریقایی-آمریکایی‌ها، آسیایی تبارها، جوانان، اقلیت‌های قومی، مذهبی و جنبش زیست محیطی نمونه‌هایی از این اعتراض‌ها و مقاومت‌ها هستند.

۳۷- در دوران اخیر (پسامدرن)، کدام مدل به جای مدل همانند سازی، مطرح شد؟ مدل تکثرگرا

۳۸- مدل «تکثرگرا» را توضیح دهید.

در مدل تکثرگرا، تفاوت‌های موجود میان گروه‌های قومی و زبانی حفظ و حتی تشدید می‌گردد. البته در این الگو، همچنان وجود یک ساختار مشترک سیاسی و اقتصادی ضروری دانسته می‌شود؛ که گروه‌های مختلف را به یکدیگر پیوند دهد.

..... صفحه ۸۴

۳۹- سیاست هویت می‌تواند دو چهره پیدا کند، هر یک را توضیح دهید.

الف) یا به صورت افراطی بر تفاوت‌ها و گوناگونی‌ها تأکید می‌کند و سبب چندپارگی سیاسی و فرهنگی درون جوامع می‌شود.
ب) یا گروه‌های به حاشیه رانده شده را به رسمیت می‌شناسد و از آنان حمایت می‌کند.

شناخت متقابل هویت‌ها یا الگوی تعارف

..... صفحه ۸۶

۴۰- کدام الگو در مقابل دو الگوی همانند سازی و تکثرگرا قرار دارد و به شناخت متقابل افراد، گروه‌ها و جوامع از یکدیگر توجه دارد؟ الگوی تعارف

۴۱- شناخت متقابل افراد و جوامع از یکدیگر چه کارکردی دارد؟

شناخت متقابل افراد و جوامع از یکدیگر، هم به آنها کمک می‌کند که تفاوت‌های همدیگر را درک کنند و به این تفاوت‌ها احترام بگذارند و هم اشتراکاتی را ایجاد می‌کند که به بهتر شدن روابطشان منجر می‌شود.

۴۲- «تعارف» به چه معناست؟ به معنای شناخت متقابل است.

۴۳- کدام الگو در مقابل الگوی «تنازع» قرار می‌گیرد؟ الگوی تعارف

۴۴- کدام الگوی هویتی مد نظر قرآن قرار دارد؟ الگوی تعارف

۴۵- آیه «إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا» به کدام الگو در هویت اشاره دارد؟ الگوی تعارف

۴۶- بر مبنای آیه «إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا» دیدگاه قرآن در ارتباط با مفهوم «تعارف»

بیان کنید. شما را به صورت تیره‌ها و قبایله‌ها قرار دادیم تا یکدیگر را بشناسید و تأکید می‌کند که هیچ کدام از این ویژگی‌ها، ملاک برتر دانستن خود از دیگری نیست و فقط زندگی بر اساس تقوا معیار برتری، بزرگی و بزرگواری است.

۴۷- مفهوم آیه «وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاجْتِلَافُ السِّنِّكُمْ وَالْوَالِدَاتُ إِذَا حَضَرَهُنَّ مَوْتُهُنَّ أَنْ يُوَدَّعْنَ عَلَيْهِنَّ مَوْتَهُنَّ بِمَا كَسَبْنَ وَهِيَ غَيْرُكَافٍ لَكُمْ بِمَا كَسَبْتُمْ» را در ارتباط با الگوی «تعارف» شرح دهید.

الگوی مطلوب قرآنی، تکثر و تنوع زبانی و نژادی و قومی را، مانع وحدت و همدلی نمی‌داند. بلکه انسان‌ها را به منشأ وحدت رهنمون می‌شود.

۴۸- ویژگی‌های الگوی تعارف را بنویسید.

- تعارف به معنای شناخت متقابل است. این الگو در مقابل الگوی تنازع قرار دارد.

- الگوی مطلوب قرآن است.

- تفاوت‌ها (تیره‌ها و قبایله‌ها) را سبب شناسایی می‌داند.

- تفاوت‌ها ملاک برتری نیست، فقط زندگی بر اساس تقوا، معیار برتری و بزرگی است.

- تکثر و تنوع زبانی و نژادی و قومی را، مانع وحدت و همدلی نمی‌داند. بلکه انسان‌ها را به منشأ وحدت رهنمون می‌شود.

۴۹- علت رشد و شکوفایی جهان اسلام در قرن سوم و چهارم هجری چه بود؟

به دلیل پیروی از الگوی تعارف و احترامی بود که اقوام مختلف در جهان اسلام برای یکدیگر قائل بودند. برای جهان اسلام به هیچ وجه نگران کننده نبود که بزرگ‌ترین دانشمند صرف و نحو زبان عربی، یک ایرانی به نام «سیبویه» است و مهم‌ترین حکمای جهان اسلام فارابی و ابن سینا هستند.

۵۰- حدیث «مردم دشمن چیزی هستند که نمی‌شناسند» از کیست؟ در مورد مفهوم آن توضیح دهید.

امام علی (ع). انسان هنگامی که در تاریکی ناآگاهی به سر می‌برد، هر شبی را که از دور می‌بیند و هر آوازی را که می‌شنود، نشانه حیوانی درنده و خطرناک می‌پندارد. افراد معمولاً به دیگرانی که آنها را به درستی نمی‌شناسند، بدبین‌اند و از آنها دوری می‌کنند. از این رو، یکی از راه‌های ایجاد آشتی و صفا و اتحاد و دوستی در میان گروه‌ها و ملت‌ها، شناخت متقابل است.

۵۱- بر مبنای حدیث «مردم دشمن چیزی هستند که نمی‌شناسند»، حکومت چه وظیفه‌ای دارد؟

یکی از راه‌های ایجاد آشتی و صفا و اتحاد و دوستی در میان گروه‌ها و ملت‌ها، شناخت متقابل است. در این میان، حکومت می‌تواند با زمینه‌سازی برای شناخت مردم از یکدیگر در سطح محلی، ملی و منطقه‌ای، بسیاری از مشکلات را حل کند و امکان همدلی مردم با یکدیگر را فراهم آورد.

پاسخ سوالات متن درس هشتم

❖ مقایسه کنید صفحه ۸۴

نام مدل	منازعات هویتی در این مدل	راه حل مدل برای حل منازعات
همانند سازی	در این مدل، یکسان‌سازی هویت‌ها وجود دارد و و بر پذیرش هویت گروه مسلط تأکید می‌شود. در نتیجه، خرده فرهنگ‌ها برای حفظ هویت خود با هویت گروه مسلط، منازعه می‌کنند.	در نظام آموزشی و رسانه‌ها، فقط هویت گروه مسلط معرفی می‌شود تا هویت سایر خرده فرهنگ‌ها کم‌رنگ و ضعیف شود. در برخی مواقع نیز از روش‌های خشونت‌آمیز برای حل منازعه استفاده می‌کنند.
تکثرگرا	در این مدل، تنوع و تکثر هویت‌ها مورد پذیرش است. در نتیجه منازعات بین خرده فرهنگ‌ها متفاوت رخ می‌دهد. هر یک از این خرده فرهنگ‌ها در تلاش برای گسترش فرهنگ خود و کسب منافع بیشتر با دیگر خرده فرهنگ‌ها دچار منازعه می‌شوند. این امر ممکن است باعث چند پارگی فرهنگی شود.	در نظام آموزشی و رسانه‌ها وجود تکثر و تنوع فرهنگی را به عنوان یک اصل مطلوب در جامعه ارایه می‌کنند. ساختار سیاسی و قانونی را بر مبنای مدل تکثر طراحی می‌کنند. از نظام سیاسی برای حفظ منافع هر یک از خرده فرهنگ‌ها در برابر دیگران بهره می‌گیرند.

❖ بخوانید و نظر دهید صفحه ۸۷

«بی تعارف» در فرهنگ روزمره ایرانی به معنای صریح بودن است. با توجه به معنای لغوی «تعارف» (شناخت متقابل)، به کار بردن واژه «بی تعارف» به معنای عدم شناخت متقابل نیست بلکه کنار گذاشتن برخی محدودیت‌های آداب معاشرت جهت شناخت بیشتر است.

درس نهم: پیشینه علوم اجتماعی در اسلام

سوالات متن - پاسخ فعالیت ها

نگارش: دکتر مزده قربانعلی زاده
سرگروه علوم اجتماعی استان گیلان**منزلت علم**

صفحه ۹۰

۱- در اسلام، «علم» چه جایگاهی دارد؟
در اسلام، علم از مهم ترین ارزش هاست. در قرآن کریم از علم به عنوان هدف آفرینش یاد شده است؛ علم، علت برتری انسان بر فرشتگان معرفی گردیده و انسان به سبب علم، خلیفه خداوند در زمین شده است. قرآن کریم کتاب علم است. پیامبران نیز برای تعلیم و تربیت آدمیان مبعوث شده اند. علم مراتب و انواعی دارد و یادگیری همه علوم ارزش یکسانی ندارد.

۲- آیا در اسلام، همه علوم از جایگاه و ارزش یکسانی برخوردارند؟ توضیح دهید.
خیر. علم مراتب و انواعی دارد و یادگیری همه علوم ارزش یکسانی ندارد. آموختن برخی علوم مانند سحر، در اسلام منع شده و در مقابل، یادگیری برخی علوم، لازم و ضروری دانسته شده است. در واقع، مسلمانان به آموختن علم نافع تشویق شده اند و از یادگیری علمی که فایده ای نداشته باشد، منع گردیده اند.

۳- یک نمونه علم مثال بزنید که آموختن آن در اسلام منع شده است؟ سحر

۴- اسلام، مسلمانان را به آموختن کدام نوع علم تشویق می کند؟ علم نافع

۵- منظور از «علم نافع» در اسلام چیست؟

علم نافع علمی است که ما را به اهدافمان نزدیکی کند، حرکت ما را آسان کند، ما را پیش ببرد، در ما روح هی حرکت ایجاد کند، ما را شکوفا کند و ظرفیت های ما را به فعلیت برساند. علم مقدمه عمل است؛ علم نافع آن علمی است که به کار کشور بیاید و برای حل مشکلات کشور مفید باشد.

۶- انواع علوم نافع را توضیح دهید؟

الف) علوم ابزاری که نیازهای روزمره جامعه اسلامی را برطرف می کنند، مانند علم پزشکی و علوم فنی و مهندسی و علوم پایه که به نوعی مادر این علوم به شمار می آیند.

ب) علمی که درباره چگونگی استفاده از علوم ابزاری و اهداف، ارزش ها و آرمان های انسان صحبت می کنند نیز علم نافع هستند.

ج) علمی که درباره حقیقت انسان و آغاز و انجام او سخن می گویند علم نافع محسوب می شوند. حتی این دسته از علوم یعنی علم به نفس، علم توحید و علم به مبدأ و معاد، از نافع ترین علوم دانسته شده اند.

د) علم به جامعه و تاریخ (علوم اجتماعی) اگر به قصد درس آموختن از رفتار گذشتگان و شناخت قوانین اجتماعی، برای استفاده از آن قوانین در حال و آینده آموخته شوند، علم نافع هستند.

صفحه ۹۱

۷- کدام دسته از علوم، از نافع ترین علوم در اسلام دانسته شده اند؟

علم به نفس، علم توحید و علم به مبدأ و معاد

۸- موضوع «علم به نفس، علم توحید و علم به مبدأ و معاد» چیست؟

درباره حقیقت انسان و آغاز و انجام او سخن می گویند.

۹- علم به جامعه و تاریخ (علوم اجتماعی) در چه شرایطی علم نافع محسوب می شوند؟

اگر به قصد درس آموختن از رفتار گذشتگان و شناخت قوانین اجتماعی، برای استفاده از آن قوانین در حال و آینده آموخته شوند

علوم اجتماعی در قرآن

صفحه ۹۲

۱۰- قرآن کریم چگونه به زندگی اجتماعی انسان توجه می کند؟
قرآن در موارد متعددی هم به توصیف و تبیین زندگی اجتماعی انسان ها می پردازد؛ یعنی به این اشاره می کند که در جوامع چه می گذرد و چرا؟، هم به نقد و ارزیابی جوامع و فرهنگ های بشری می پردازد و هم جامعه آرمانی مورد نظر خود را ترسیم می کند.

۱۱- منظور «سنت های الهی» چیست؟

قرآن کریم، قوانین حاکم بر تداوم و تغییر جوامع و امت های مختلف را سنت الهی را می نامد و آدمیان را برای شناخت این سنت ها تشویق می کند.

۱۲- فرهنگ های مختلف چگونه در قرآن مطرح شده اند؟

قرآن به فرهنگ های مختلف و امت های گذشته اشاره می کند و رفتار و فرهنگ گذشتگان را مورد ارزیابی انتقادی قرار می دهد؛ رفتار عاقلانه شان را تأیید می کند و از رفتار جاهلانه و سفیهانه آنها انتقاد می کند.

۱۳- «جامعه آرمانی» در قرآن چگونه جامعه ای است؟

جامعه ای که در آن به عدالت و قسط رفتار می شود. جامعه آرمانی قرآن، فرهنگ حق دارد و در آن به کسی ظلم نمی شود و در برابر ظلم دیگران مقاومت می شود. این جامعه، قصد ظلم به دیگر جوامع را ندارد اما ظلم دیگران را هم نمی پذیرد، به علاوه، تا آنجا که بتواند به ستم دیدگان و مستضعفان جهان یاری می دهد.

۱۴- بر اساس قرآن کریم، علت بعثت پیامبران چیست؟

پیامبران خدا برای تعلیم معارف و ساختن جامعه و فرهنگ، بر اساس عدالت و قسط مبعوث شده اند.

علم مدنی و علم عمران

صفحه ۹۳

۱۵- متفکران جهان اسلام، بر چه اساسی علم اجتماعی نافع و متناسب با جهان اجتماعی خود پدید آوردند؟
با توجه به آموزه های قرآنی

۱۶- چند نمونه اندیشمند اسلامی نام ببرید که در حوزه علوم اجتماعی آناری را تدوین کردند.

فارابی-ابوریحان بیرونی-ابن خلدون

۱۷- منظور فارابی از «علم مدنی» چیست؟

فارابی علم اجتماعی را زیرمجموعه علوم انسانی می دانسته و آن را علم مدنی نامیده است.

۱۸- فارابی بر چه مبنایی به تقسیم بندی جوامع پرداخته است؟

او با توجه به جوامع زمان خود و جوامع گذشته و همچنین با استدلال عقلی، جوامع مختلف را بر اساس نوع علم، اندیشه، فرهنگ و رفتاری که دارند، به انواعی تقسیم کرده است.

۱۹- منظور فارابی از «مدینه جاهله» چیست؟

فارابی جوامعی را که از علوم عقلی بی بهره اند، مدینه جاهله نامیده است. در جوامع جاهله، علم ابزاری می تواند وجود داشته باشد اما علمی که از ارزش ها، آرمان ها و حقیقت زندگی سخن بگوید، وجود ندارد.

۲۰- در مدینه جاهله، کدام علم وجود دارد؟

علم ابزاری می تواند وجود داشته باشد اما علمی که از ارزش ها، آرمان ها و حقیقت زندگی سخن بگوید، وجود ندارد.

۲۱- منظور فارابی از «مدینه فاضله» چیست؟

فارابی جامعه ای را که بر محور علم سازمان یافته باشد، مدینه فاضله می نامد. مدینه فاضله، جامعه آرمانی مورد نظر اوست. علم در مدینه فاضله، به علم تجربی محدود نمی شود و علوم عقلی و وحیانی را نیز دربر می گیرد.

۲۲- جامعه آرمانی مورد نظر فارابی چیست؟ مدینه فاضله

۲۳- در مدینه فاضله، کدام علم وجود دارد؟

علم در مدینه فاضله، به علم تجربی محدود نمی شود و علوم عقلی و وحیانی را نیز دربر می گیرد.

..... صفحه ۹۴

۲۴- کدام جوامع با انحراف از مدینه فاضله شکل گرفته اند؟ مدینه فاسقه و مدینه ضاله

۲۵- منظور فارابی از «مدینه فاسقه» چیست؟

مدینه فاسقه جامعه ای است که در اثر انحراف عملی از مدینه فاضله به وجود می آید. در مدینه فاسقه، با آنکه مردم علوم وحیانی و عقلانی را می شناسند، اما از آنها بهره نمی گیرند، یعنی با آنکه مردم حقیقت و عدالت را می شناسند یا امکان شناخت آن را دارند، بر اساس آن عمل نمی کنند.

۲۶- منظور فارابی از «مدینه ضاله» چیست؟

مدینه ضاله جامعه ای است که در اثر انحراف نظری از مدینه فاضله شکل می گیرد. در مدینه ضاله، نظرات علمی پذیرفته شده در مدینه فاضله هم تحریف می گردند و آرمان ها، ارزش ها و امور غیرعقلانی، آرمان ها و ارزش های عقلانی معرفی می شوند.

۲۷- فارابی، جوامع زمان خود را کدام نوع مدینه می داند؟ فاسقه - ضاله

۲۸- علم مدنی فارابی از کدام ظرفیت های علوم اجتماعی برخوردار است؟

-به توصیف و فهم کنش ها و ساختارهای جوامع مختلف می پردازد.

-به تبیین یعنی علت یابی واقعیت های اجتماعی و بررسی تغییرات و تحولات آنها می پردازد.

-درباره هنجارها، ارزش ها و آرمان های جوامع مختلف، داوری علمی می کند و رویکرد انتقادی به جامعه خود و دیگر جوامع دارد.

-درباره هنجارها، نحوه رفتار و سبک زندگی کنش گران سخن می گوید و بایدها و نبایدهایی برای زندگی اجتماعی تجویز می کند.

۲۹- مسکویه، صاحب کدام اثر است؟ تجارب الامم

۳۰- مسکویه با کدام رویکرد، «تجارب الامم» را تالیف کرده است؟ با نگاه تبیینی

۳۱- محتوای کتاب تحقیق ماللهند چیست؟

ابوریحان بیرونی در کتاب تحقیق ماللهند با روش تجربی و تفهیمی، فرهنگ جامعه هند را توصیف کرد و با استفاده از روش عقلی، به ارزیابی انتقادی این فرهنگ نیز پرداخت.

۳۲- کتاب تحقیق ماللهند اثر کیست؟ ابوریحان بیرونی

۳۴- ابوریحان بیرونی در نگارش کتاب تحقیق ماللهند از کدام روش استفاده کرده است؟

روش تجربی، تفهیمی و عقلی

..... صفحه ۹۵

۳۵- ابن خلدون در مطالعات خود بیشتر از کدام روش استفاده می کرد؟ روش تجربی

۳۶- چرا ابن خلدون در مطالعات خود از جامعه آرمانی سخن نگفت؟

او در مطالعات خود به روش عقلی توجه چندانی نداشت و بیشتر از روش حسی و تجربی استفاده می کرد و بنابراین از جامعه آرمانی سخنی نگفت.

۳۷- ابن خلدون عامل شکل گیری جوامع را چه می داند؟ عصبیت

۳۸- نتیجه مطالعات ابن خلدون در بررسی جوامع چیست؟

ابن خلدون با استفاده از تجربه تاریخی جوامع پیرامون خود از عصبیت به عنوان عامل شکل گیری جوامع یاد می کند و این دریافت خود را به همه جوامع تعمیم می دهد.

۳۹- آیا رویکرد ابن خلدون انتقادی محسوب می شود؟

خیر. رویکرد ابن خلدون، انتقادی نیست و جامعه شناسی او در مقایسه با جامعه شناسی فارابی محافظه کارانه است.

۴۰- ابن خلدون، علم اجتماعی خود را چه می نامد؟ علم عمران

۴۱- چند نمونه از دانشمندان مسلمان را نام ببرید؟

فارابی، مسکویه، ابوریحان بیرونی، ابن خلدون

پاسخ سوالات متن درس نهم

❖ گفتگو کنید صفحه ۹۱

اهداف (بر اساس مطالب درس دوم)	نام رویکرد
شناخت پدیده های اجتماعی و کشف قواعد آن ها به منظور کنترل، پیش بینی و پیشگیری از آسیب ها	پوزیتیویستی
فهم متقابل انسان ها و جوامع-افزایش همدلی و همراهی ^۱	تفهیمی
داوری درباره پدیده های اجتماعی-نقد و اصلاح	انتقادی

❖ دلیل بیاورید صفحه ۹۳

قرآن، انسان ها را به شناخت سایر سنت های الهی که در قرآن معرفی نشده است، دعوت می کند. در نتیجه می توان از طریق تجربه و عقل نیز به شناخت سنت های الهی رسید. اما شناخت هر سنت اجتماعی در یک جامعه را نمی توانیم شناخت سنت الهی محسوب کنیم زیرا یکی از ویژگی های سنت های الهی، عام و غیرقابل تغییر بودن است و باید از این ویژگی برخوردار باشد.

❖ نمونه بیاورید صفحه ۹۶

عقل ابزاری: علل بیماری آسم، قوانین علم مکانیک و...

عقل تفسیری: معنای نوروز برای مردم ایران، معنای راهپیمایی صلح (مارش میرا) برای مردم بوستنی و...

عقل انتقادی: ارزیابی انتقادی حقوق کودکان یا نقد فاصله طبقاتی در یک جامعه و...

عقل در معنای خاص: به دو نوع عقل نظری (شناخت هستی ها) و عقل عملی (باید ها و نباید ها و احکام ارزشی) تقسیم می شود.

^۱ در جامعه شناسی تفهیمی، فهم پدیده های اجتماعی در نهایت با هدف پیش بینی و کنترل آن ها انجام می شود.